

HUNYADI MÁTYÁS ÉS KORA

HUNYADI MÁTYÁS ÉS KORA

MTA-DE Lendület
"Magyarország a középkori Európában kutatócsoport"
(LP201413/14)
<http://memhung.unideb.hu/>

Debrecen
2019

HUNYADI MÁTYÁS ÉS KORA

Debrecen

2019

Hunyadi Mátyás és kora

Szerkesztette

BÁRÁNY ATTILA – KAVECSÁNSZKI MÁTÉ –
PÓSÁN LÁSZLÓ – TAKÁCS LEVENTE

Debrecen

2019

Sorozatszerkesztő: BÁRÁNY ATTILA

Az MTA-DE Lendület „Magyarország a középkori Európában” kutatócsoport
(MTA Támogatott Kutatócsoportok Irodája, LP2014-13/2014.) kiadványa

Támogatta a Debreceni Egyetem Felsőoktatási Intézményi Kiválósági Programja
(NKFIH-1150-6/2019).

Kutatócsoport-vezető: Bárány Attila

<http://memhung.unideb.hu/>

Együttműködő partner:

Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar

Műszaki szerkesztő: M. SZABÓ MONIKA

A borítót tervezte: SZAKÁCS JÁNOS

A szerkesztő munkatársa: JAKAB MELINDA

ISBN 978-963-508-916-1

ISSN 2498-7794

© 2019, MTA-DE Lendület „Magyarország a középkori Európában” kutatócsoport
© Szerzők

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

Printed in Hungary

Nyomta a Kapitális Kft., Debrecen

Felelős vezető: Kapusi József

A borítón:

Mátyás első cseh királyi titkos pecsétje, 1464. Archív mesta Košice Archivum
secretum fasc. F (Telonium) Nr. 64.

TARTALOM

Előszó	7
IRODALOMTUDOMÁNY	
<i>Bitskey István</i> : Mátyás király, mint irodalmi emlékezhely a kora újkorban	10
ÓKORTUDOMÁNY – KLASSZIKA-FILOLÓGIA	
<i>Takács Levente</i> : A magyar földmérés(i irodalom) kezdetei és az ókori hagyomány	24
<i>Gradwohl Edina</i> : Mátyás király gyógyszerkönyve – Biblioteca Casanatense Ms. 459.	34
<i>Bajnok Dániel</i> : Aischinés a Bibliotheca Corvinianában	41
<i>Lázár István Dávid</i> : Bonfini Mátyás dicsőítései	57
<i>Takács László</i> : Mátyás tréfás mondása	65
<i>Németh György</i> : Mátyás király álruhája	71
NÉPRAJZ	
<i>Voigt Vilmos</i> : Mátyás király a magyar és az európai folklórban	81
<i>Magyar Zoltán</i> : A Mátyás-hagyománykör tematikai tagolódása – Narratívátípusok és jellemző motívumok.	92
<i>Bálint Zsuzsa</i> : A cinkotai kántor meséje. Az ATU 922-es mese cigány és magyar változatainak szöveghermeneutikai vizsgálata	107
TÖRTÉNELEM	
<i>C. Tóth Norbert</i> : Szilágyi Erzsébet debreceni uradalmának ispánjai és levelek	120
<i>Kordé Zoltán</i> : Adalékok Dengelegi Pongrác János pályafutásának kezdetéhez – Vázlat.	136
<i>B. Szabó János</i> : Egy Mátyás-kori oklevél és a mohácsi csata centrumában fekvő Földvár falu „rejtélye” (Egy évszázados kirakós játék új darabjai).	143
<i>Gyöngyössy Márton</i> : Mátyás nagy pénzreformja, avagy két pénzreform a középkor végi Magyarországon	160
<i>Tózsza-Rigó Attila</i> : A Fugger–Thurzó együttműködés első szakasza az 1490-es években	169
<i>Draskóczy István</i> : A Mátyás-kori peregrináció: bécsi és krakkói diákok	179
<i>Fedele Tamás</i> : „si sint bene litterati” – Adalékok a Mátyás-kori klérus műveltségéhez	197
<i>Petrovics István</i> : A csanádi püspökség a középkorban különös tekintettel Hunyadi Mátyás uralkodásának időszakára	220

<i>Kiss Gergely</i> : Juan de Carvajal, egy pápai legátus Mátyás idejében. Életrajzi vázlat.	248
<i>Pósán László</i> : A Német Lovagrend szerepe Hunyadi Mátyás lengyel politikájában	282
<i>Bárány Attila</i> : Mátyás nyugat-európai diplomáciája: Burgundia.	299
<i>Györkös Attila</i> : Mátyás francia kapcsolatai az 1480-as években: a Dzsem-ügy	346
<i>Hélène Huszti</i> : A francia–magyar kulturális kapcsolatok egy epizódja: az 1487-es magyar követség	361
<i>Sebők Ferenc</i> : Tóth Zoltán és a fekete sereg kutatása.	378
<i>Péterfi Bence</i> : Háború és béke, avagy Kőszeg ostromai (1477–1478, 1483) . .	383
<i>E. Kovács Péter</i> : A köpönyeg. Mátyás király és a nők	400
<i>Barta Róbert</i> : A Hunyadiak a Magyarországról szóló angol nyelvű történetírásban – Carlile Aylmer Macartney és Brian Cartledge.	443

ELŐSZÓ

Születésének 575., trónra lépésének 560. évfordulója alkalmából Magyarország kormánya az 2018. évet Hunyadi Mátyás király évének nyilvánította, folytatva ezzel az előző esztendő hagyományát, amely a magyar történelem kiemelkedő alakjai közül Szent László királynak volt hivatva méltó emléket állítani, s ezzel együtt erősíteni a nemzeti identitást. Az emlékév számos rendezvénye sorában a Debreceni Egyetem Történelmi Intézete és az MTA-DE Lendület „Magyarország a középkori Európában kutatócsoportja” „Hunyadi Mátyás és kora” címmel 2018. szeptember 20–21-én tudományos konferenciát szervezett a Debreceni Egyetemen, amely a hazai pedagógus képzés egyik fontos intézménye. A nemzeti történelem és identitás megismertetésében, átörökítésében kulcsfontosságú az oktatás, a nevelés, így szinte magától értetődő kötelességként vállalkoztunk a magyar történelem egyik legnagyobb formátumú uralkodójával, Hunyadi Mátyással foglalkozó tudományos konferencia szervezésére. Ezen a konferencián a hazai egyetemek – Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pécsi Tudományegyetem, Szegedi Tudományegyetem, Miskolci Egyetem kutatói mellett az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, az MTA-MNL-HIM-SZTE Magyar Medievisztikai Kutatócsoport, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum középkorral foglalkozó munkatársai vettek részt, illetve a párizsi École National des Chartes egy kutatója. A tanácskozás a történettudomány mellett a néprajzot, az ókortudományt és az irodalomtudományt is érintve, interdiszciplináris megközelítéssel idézte fel a reneszánsz király korát, személyiségét, hatását kortársaira, valamint megítélését a mai magyar tudományos életben.

Ennek megfelelően a konferencia történelmi, néprajzi, irodalomtudományi és ókortudományi-klasszika filológiai szekciókra bomlott.

A konferencia több plenáris előadással indult és zárult. Bitskey István akadémikus például Mátyás királyról, mint egy koraujtkori irodalmi emlékezhelyről beszélt. A további előadások ezekhez a plenáris előadásokhoz kapcsolódtak, azok különböző aspektusait igyekeztek megvilágítani, illetve bemutatni a kutatás aktuális állása szerinti legújabb eredményeket. Elgondolkodtató, és eddigi ismereteinket alaposan felforgató felvetésként hangzott el például Mátyás ifjúkorát illetően az a vélemény, hogy az ország akkori leghatalmasabb főura, Hunyadi János kisebbik fiát már tudatosan a trón leendő várományosaként nevelte.

Jelen kötetünk a konferencián elhangzott előadások többségének írott változatát tartalmazza, mert ahogyan a tudományos konferenciáknál általában lenni szokott, a kéziratok leadásának határidejét – többszöri hosszabbítás ellenére – nem mindegyik résztvevő tudta betartani. Emiatt sajnos a kötet nem teljes, de megjelentetésével tovább várni már nem lehetett.

Szerkesztők

JUAN DE CARVAJAL, EGY PÁPAI LEGÁTUS MÁTYÁS IDEJÉBEN ÉLETRAJZI VÁZLAT*

Juan de Carvajal (1399–1469) a 15. század egyik sokat foglalkoztatott, kiterjedt egyházpolitikai és diplomáciai tevékenységet folytató személyisége volt, akinek pályafutása Kasztíliaból indult, majd Itálián keresztül ívelt felfelé, köszönhetően az itt, valamint a császárság és Közép-Európa más területein (Cseh-, Lengyel- és Magyarország), a Balkán északi vidékein kifejtett sokrétű tevékenységének. A jelen írás keretében ennek az életútnak a kevésbé ismert mozzanatait kívánom felvillantani az eddigi kép árnyalásához. Éppen ezért a szerteágazó pápai megbízásokat tematikus bontásban összefoglaló jelleggel érintem, és itt most inkább azokra az elemekre koncentrálok (nem diplomáciai tevékenység Magyarországon, kulturális hagyaték), amelyek eddig kevesebb figyelmet kaptak.

Juan de Carvajal Trujillóban, Extremadura tartományban Juan Tamayo és Sara de Carvajal gyermekeként látta meg a napvilágot feltehetőleg 1399-ben.¹

* A szerző az MTA-DE „Lendület”: Magyarország a középkori Európában kutatócsoport tagja, az NKFIH NN 109690: Pápai megbízottak a 11–13. századi Magyarországon – Online adattár, valamint az NKFIH NN 124763: Pápai megbízottak a 14. századi Magyarországon (1294–1378) – Online adatbázis kutatási program vezető kutatója. A jelen írás e kutatási programok támogatásával készült.

¹ A szakirodalomban felmerült 1400 is. Carvajal Giacomo Ammaniati („*peractio iam septuagesimo vitae anno*”) és Bessarion („*vixit annum LXX*”) szerint is 70 évet élt. Mivel halála 1469. december 6-án következett be, így az 1399-es dátum tűnik valószínűbbnek. Lino Gómez Canedo: Un Español al servicio de la Santa Sede. Don Juan de Carvajal cardenal de Sant’Angelo legado en Alemania y Hungria (1399?–1469). Madrid 1947. 31., 250. Az 1400-as dátumra lásd M. Alamo: Carvajal. In: Dictionnaire d’histoire et de géographie ecclésiastique. (a továbbiakban: DHGE) Éd. Alfred Baudrillart [et alii]. I–XXXI. Paris 1912–2013. 11. 1240.; Wilhelm Fraknói: Cardinal Johannes Carvajal’s Legationen in Ungarn, 1448–1461. Ungarische Revue 10. (1890) 1.; (Fraknói e tanulmánya egy évvel korábban magyarul is megjelent: Fraknói Vilmos: Carvajal János bíbornok Magyarországi követségei 1448–1461. Bp. 1889. Magam a német változatot használtam.); Fraknói Vilmos: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-székkal. II. 1418–1526. Bp. 1902. 68.; Francesco Caglioti: Sui primi tempi romani d’Andrea Bregno: un progetto per il cardinale camerlengo Alvise Trevisan e un San Michele Arcangelo per il cardinale Juan de Carvajal. Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz

Hernando del Pulgar kortárs spanyol királyi titkár, diplomata és író² szerint anyja Diego González de Carvajal és Sevilla López frigyéből született, akárcsak Mencía de Carvajal, aki viszont Alvar García de Bejerano felesége lett, és e nászból született Garci López de Carvajal, II. Jakab kasztíliai király tanácsosa, valamint Bernardino de Carvajal.³ Utóbbi nagybátyjához hasonlóan maga is bíboros lett.⁴

Tanulmányok, egyházi pályafutás

Sajnos Juan de Carvajal pályafutásának kezdeti szakasza homályba vész. A salamancai egyetemen végzett tanulmányokat, erről tanúskodik egy 1430. április 25-i, V. Mártonhoz intézett folyamodvány, amely szerint *baccalaureatus* fokozatot szerzett.⁵ 1436 májusában egy pápai mandátum tanúsága szerint már megszerezte a jogi *licenciatusi* fokozatot.⁶ Két évre rá pedig már arról értesülünk, hogy jogi doktorátust szerzett.⁷ A fenti adatokból arra következtethetünk, hogy Carvajal az 1420-as évek közepén kezdhetette meg egyetemi tanulmányait.

A korban megszokott módon egyházi javadalmai biztosíthatták a fedezetet az egyetemi tanulmányokhoz. 1430-ban az ávilai egyházmegye klerikusaként

41. (1997) No. 3. 221., 231.: 18. kép, 232.: 20. kép; *Törtei Renáta*: Egy spanyol pápai legátus tevékenysége a középkori Magyarországon. Don Juan de Carvajal bíboros életútja, szerepe és tevékenysége a magyar történelem viharos éveiben. Piliscsaba 2013. (BA szakdolgozat, kézirat). Ammanati személyére lásd *Massimo Miglio*: Ammanati Piccolomini, Giacomo. In: *Lexikon des Mittelalters*. (a továbbiakban: LMA) I–X. Stuttgart 1977–1999 I. 537–538.; *Paolo Cherubini*: Giacomo Ammannati Piccolomini: libri, biblioteca e umanisti. In: *Scrittura biblioteche e stampa a Roma nel Quattrocento: Atti del 2° Seminario*, 6–8 maggio 1982. Ed. Massimo Miglio – P. Parenga – A. Modigliani. Città del Vaticano 1983. 175–256. Bessarionra: *Louis Bréhier*: Bessarion 5. In: *DHGE VIII*. 1181–1199.; *Gerhard Podskalsky*: Bessarion, cardinal. In: *LMA I*. 2070–2071.

² *Alberto Várvaro*: Hernando del Pulgar, kastilischer Höfling und Schriftsteller (um 1425 – nach 1490). In: *LMA IV*. 2172.

³ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 31–32.

⁴ *P. Alonso*: Carvajal (Bernardin Lopez de). In: *DHGE XI*. 1239–1240.

⁵ „Supplicat [...] Johannes de Carvajal in legibus bachalarius clericus Abulensis diocesis, [...] in studio Salamantense vel alio generale studio insistendo [...]” – *Archivio Segreto Vaticano*, *Regesta Supplicationum* (a továbbiakban: *ASV Reg. Suppl.*) 261., fol. 111^v.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 33.; *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 17.

⁶ „Dudum siquidem dilecto filio Johanni de Carvajal abbati secularis et collegiate ecclesie Beate Marie de Husellis Palentiensis diocesis, licenciato in legibus de abbazia dicte ecclesie [...]” – *Archivio Segreto Vaticano*, *Registra Lateranensia* (a továbbiakban: *ASV Reg. Lat.*) 340., 235r–236r.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 35.; *Alamo, M.*: Carvajal i. m. 1240.; *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 17.; A Gómez Canedo által az ügy kapcsán közölt másik levéltári jelzet (*ASV Reg. Lat.* 340., 189v–190v.) téves.

⁷ „Dilecto filio Johanni de Carvaial decano ecclesie Astoricensis, legum doctori [...]” – *ASV Reg. Lat.* 349., fol. 105v.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 37.

szereplő Carvajalnak volt egy kanonoki állása Palenciában, valamint két kápláni és egy közepes jövedelmű prebendája a trujillói S. Maria-egyházban.⁸ 1431. november-decemberben pedig már egy sevillai kanonoki állásért folyamodott.⁹ 1433-ban az astorgai káptalan dékánja lett,¹⁰ a következő évben immár bírta a sevillai *decanatust* is, illetve mint pápai kincstárnok tűnt fel.¹¹ A *licentiatus* megszerzését követően adta neki IV. Jenő pápa a husilloi társaskáptalan vezetését a palenciai egyházmegyében. Ezt azonban egyelőre nem tudta birtokba venni, mert abba egy bizonyos Fernando de Quiñones önkényesen betolakodott, ezért IV. Jenő előbb 1436. május 2-án a toledói érseket, majd november 20-án a toledói érseket, az osmai püspököt és a camazes-i esperest (Ciudad Rodrigo) bízta meg Carvajal bevezetésével.¹² Ez azonban minden bizonnyal sikertelen maradt,

⁸ „Supplicat [...] Johannes de Carvajal in legibus bachalarius clericus Abulensis diocesis [...] qui canonicatu et prebendam in ecclesia Palentina ac nonnulla prestimonia seu prestimoniales portiones necnon duas perpetuas cappellanas ac medium beneficium simplex Sancte Marie de Trusillo in civitatibus et diocesis Salamantense et Placentinense obtinet [...]” – ASV Reg. Suppl. 261., fol. 111^v.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 33.; *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 17.

⁹ „Supplicavit discretus vir devotus eiusdem Johannes de Carvaial baccilarius in legibus, clericus Abulensis diocesis quatinus sibi personalem gratiam faciens, de canonicatu et prebenda ecclesie Ispalensis vacante per obitum quondam Johannis Francisci [...] Non obstante canonicatu et prebenda ecclesie Palentini ac nonnullis prestimoniis prestimonialibus portionibus ac beneficiis simplicibus et etiam fructoribus civitatum et diocesum Palentiam, Salamancensem et Placentem que et quot sint ac eorum norma ac designationes huiusdem dignemini pro sufficienter expressis. Et quorum olim fructus [...] trecentorum librarum Turonensium [...] estimationem valorem [...] non excedat [...]” – ASV Reg. Suppl. 272., fol. 206^r.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 33–34.; *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 17.

¹⁰ 1433. augusztus 1-jén 50 aranyforintot fizetett az astorgai kanonoki és dékáni javadalomért annata címén. – „Dicta die [prima augusti] prefatus dominus A[n]gelus, reverendissimus in Christo episcopus Parentinus] locumtenens [...] habuit a domino Johanne de Carvagial canonico et decano ecclesie Astoricensis, pro parta annatarum dictorum decanatorum et parte canonicatus florenos auri de camera quinquaginta”. – Archivio Segreto Vaticano, Camera Apostolica, Introitus et Exitus (a továbbiakban: ASV Cam. Ap. Intr. et Ex.) 394., fol. 52^v., 395., fol. 8^r., 396., fol. 7^r. Gómez Canedo szerint december 9-én további 15 aranyforintot fizetett. Az általa megadott jelzeten (ASV Cam. Ap. Intr. et Ex. 394., fol. 61^r., 395., fol. 16^v.) azonban ilyen kamarai bejegyzésnek nincs nyoma. *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 34–35. és 15. jegyz.

¹¹ IV. Jenő meghagyta Carvajalnak, hogy érvényesítse a Juan Cervantes a S. Petrus ad vincula áldozópap-bíborosa által a gaetai S. Teodoro bencés monostornak adott kiváltságban foglaltakat. *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 35.; Hierarchia catholica medii aevii sive summorum pontificum, S.R.E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series. I. [1198–1431], II. [1431–1503], III. [1503–1600]. Ed. Conrad Eubel. Münster 1913–1923. (a továbbiakban: HC) I. 34., 45.

¹² ASV Reg. Lat. 340., fol. 235^r–236^r.; *Alamo, M.*: Carvajal i. m. 1240. szerint ezt és az astorgai dékáni állást papi felszentelésekor nyerte el. *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 35–36.; Vö. *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 17.

hiszen a pápa 1437. június 18-án még mindig az ügy elintézését sürgette II. János kasztíliai uralkodónál és Alvaro de Lunánál.¹³ A pápai szolgálat (lásd. alább) az eddigiek¹⁴ mellé további javadalmakat juttatott Carvajalnak. 1438. január 2-án a pápa megerősítette számára mindazon León és Palencia egyházmegyei javadalmakat, amelyek Juan de Brandevilla, a compostellai tartományba kirendelt pápai adószedő halálával megüresedtek.¹⁵ A IV. Jenő szolgálatában eltöltött években tovább ívelt felfelé egyházi karrierje. A pápa jóvoltából, ha nem is minden nehézség nélkül, mindenestre 1443 végén elnyerte a coriai püspöki széket.¹⁶ Szintén neki köszönhette a plasenciai püspöki széket, amelyet IV. Jenő – Carvajal érdemei elismeréseként – 1446. augusztus 16-án rezervált a legközelebbi üresedés esetére. Ez minden bizonnyal hamar megtörtént, mert ez év október 19-én már kötelezvényt adott 500 forintnyi *servitium commune* megfizetésére, a hónap utolsó napján pedig már lekönyvelték az összeg első felének befizetését. November 19-én az egyébként 2000 aranyforintra taksált püspökség utáni fizetési kötelezettségre maga IV. Jenő pápa adott kedvezményt.¹⁷ Szűk két hónappal

¹³ „Regi Castellie etc., Alvaro de Luna [...]. Carissimo in Christo filio salutem apostolicam. Causa dilecti fili Johannis de Carvaial iuxta abbatiam secularis ecclesie Sancte Marie de Husillo, Palentinensis diocesis de qua eidem canonice providemus [...]” – ASV Reg. Vat. 367., fol. 104v–105r.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 35–36.

¹⁴ 1437. november 1-jén a pápa megerősítette a már korábban (1431) bírt ávilai és sevillai javadalmakat, és üresedés esetén újabbakat helyezett kilátásba ugyanezen egyházmegyékben. – ASV Reg. Lat. 351., fol. 236v–237v.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 36–37.

¹⁵ „[...] Cum itaque postmodum prestimonia et prestimonialibus portiones ac simplicia beneficia que quondam Johannes de Brandevilla in Legionense et Palentinense civitatibus et diocesiis dum viveret, obtinebat, per obitum eiusdem qui fructum et proventum eidem Camere in provincia Compostellana debitorum collector existens, extra Romana Curia decessit [...] quorum fructus, redditus et proventus ducentarum librarum Turonensium parvorum secundum communem extimationem valorem annum, ut accepimus, non excedunt [...]” – ASV Reg. Lat. 349., fol. 105v–107r.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 37.

¹⁶ Eubel szerint 1443. október 11-én. – HC II. 123. Ő hivatkozik az Apostoli Kamara *servitium* fizetési adatára: Archivio Segreto Vaticano, Camera Apostolica Obligationes et Solutiones (a továbbiakban: ASV. Cam. Ap. Obl. et Sol.) 72., fol. 1r. Herman Hoberg valamivel későbből adatolja: 1443. november 27-én 464 forintot fizetett, a kisebb *servitiumok* utáni összeg felét 6 hónapon belül, másik felét az azt követő fél év során kellett megfizetnie. – ASV Cam. Ap. Obl. et Sol. 71., fol. 31r.; *Hermannus Hoberg*: Taxae pro communibus servitiis. Ex libris obligationum ab anno 1295 usque ad annum 1445 confectis (ST 144). Città del Vaticano 1949. 33.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 68.; Az általa itt megadott jelzet (Archivio Segreto Vaticano, Obligationes pro Communibus Servitiis / a továbbiakban: ASV Cam. Ap. Oblig. Comm. / 6 fol. 95v.) téves, már csak azért is, mert itt a 1444. évi befizetések feljegyzései kaptak helyet.

¹⁷ Október 19.: ASV Cam. Ap. Obl. et Sol. 71., fol. 69v., 72., 39v.; ASV Cam. Ap. Oblig. Comm. 6., 165r. Október 31.: „Johannes electus Placentinus pro suo communi servitio dicte ecclesie Placentini [...] camere florenos auri solvit ducentos quinquaginta”. – ASV. Cam. Ap. Intr. et Ex. 412., fol. 86.; November 19.: „[...] ac illa Placentine ecclesie prefici-

később Carvajal elnyerte a bíborosi kalapot is, a *S. Angeli in foro piscium* (Pescaria) szerep-bíborosa lett (1446. december 16.), a nélkül, hogy meg kellett volna válnia a püspökségtől.¹⁸ Sikeres diplomáciai tevékenységét a V. Miklós azzal is elismerte, hogy 1449. június 17-én a moreruelai ciszterci kolostor apáti címét Carvajalnak adományozta.¹⁹ Egy évtizeddel később, a magyarországi legációját követően II. Piusz 1461. október 26-án portói püspökké (*episcopus Portuensis ad titulum S. Rufinae*) nevezte ki, azzal, hogy korábbi tisztét is megtarthatta.²⁰

Pápai szolgálat

Ennek kezdetét illetőleg megoszlanak a vélemények. Egyesek szerint ez már 1433–1434-ben megkezdődött,²¹ mások néhány évvel későbbre (1437, 1440) teszik azt.²² 1436 július az amiens-i püspökkel (Jean Le Jeune)²³ és az astorgai

mus in episcopum et pastorem, dilectum filium Johannem Carvagam prout in nostris desuper confectis litteris plenius continentur [...]” – ASV Reg. Vat. 379., fol. 104v–105r.; *Hoberg, H.*: Taxae pro communibus i. m. 96.; HC. II. 216.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 89–90.; *Alamo, M.*: Carvajal i. m. 1241. szerint csak adminisztrátorrá nevezte ki a pápa.

¹⁸ ASV Reg. Vat. 379., fol. 133v–135r.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 89–91., 95. (tévesen a 389-es regisztrumkönyvet adja meg!); *Alamo, M.*: Carvajal i. m. 1241.; *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 6. A sikeres diplomáciai tevékenység Carvajal esetében is nagyon fontos a bíborosi titulus elnyerésében. Lásd *Wolfgang Untergehrer*: Die päpstlichen nuntii und legati im Reich (1447–1484). Zu Personal und Organisation des kurialen Gesandtenwesens. München 2012. (PhD értekezés, kézirat). 295.

¹⁹ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 125–126.; *Vö. Fraknói V.*: Magyarország egyházi i. m. 71.

²⁰ *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 420. 4. jegyz.; *Alamo, M.*: Carvajal i. m. 1241.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 221–222.; *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 58.

²¹ Fraknói szerint 1430 körül: *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 2.

²² Az 1433–1434-et érintő véleményekre: *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 38–39. Ő maga 1437-re teszi.; *Alamo, M.*: Carvajal i. m. 1240. szerint 1440-től állt a Rota szolgálatában. Hasonlóképpen: *Untergehrer, W.*: Die päpstlichen nuntii i. m. 371–373.; Lásd még *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 18.

²³ Jeanne de Beauvoir, dame de Comtay és Robert le Josne gyermeke, apja artois-i polgár, lens-i származású. Apjához hasonlóan, aki amiens-i ügyvéd, püspöki bailli volt, Jean szintén jogi licenciátust szerzett. 1419-től amiens-i kanonok volt, öt évre rá nantes-i dékánként és V. Márton *acolytus*aként tűnik fel. 1431. január 10-én e pápa nevezi ki a mâconi püspökség élére. IV. Jenő idején pápai *referendarius*, őt küldi el a trieri egyház felügyeletére, ill. képviselője a burgund hercegi udvarban. 1433. április 26-án nyeri el az amiens-i püspökséget, de elfoglalni csak augusztus 3-án tudta, majd 1435-ben távoznia kellett Amiensből. A püspökséget 1436. október 24-ig tartotta kezében. Ekkor már Rómában tartózkodott, és nyerte el a thérouanne-i püspökséget. A ferrarai-firenzei zsinaton Burgundia képviselőjében volt jelen. 1439. december 18-án nyerte el a S. Laurentius in Lucina áldozópap-bíborosi hivatalát, amelyet Théroutenne-nel együtt 1451. szeptember 9-én bekövetkezett haláláig megtartott. – *Fasti Ecclesiae Gallicanae. Répertoire prosopographique des évêques, dignitaires et chanoines des diocèses de France de 1200 à 1500.*

dékánnal együtt kellett eljárnia a toledói egyházmegye papságának javadalmi vitájában.²⁴ A pápai kúriai adminisztrációban betöltött ügyhallgatói tisztsége első alkalommal 1437-ben bukkan fel. Kinevezését a kasztíliai királynak köszönhetjük, az ottan ügyeket képviselte a *Rotán*.²⁵ Ennek ismeretében a pápai szolgálat kezdetét 1436–1437-re tehetjük. Megbízatai azonban hamarosan elszólították a pápai udvarból. Ezzel vette kezdetét az a kiterjedt egyházpolitikai-diplomáciai tevékenység, amelynek során Carvajal a következő mintegy három évtizedben kisebb-nagyobb megszakítással bejárta Észak-Itáliát, a Német-római Császárság, Cseh-, Lengyel- és Magyarország területét. Mielőtt ennek ismertetésébe belefognék, két kúriai tisztségére térjünk röviden. 1445. december 20-án IV. Jenő az Apostoli Kamara ügyhallgatójává nevezte ki,²⁶ élete utolsó évében pedig a bíborosi testület kamarása volt²⁷.

IV. Jenő és a zsinati mozgalom (1438 – 1446)

Carvajal első diplomáciai feladatát 1438-ban kapta meg. Ekkor a legfontosabb feladat IV. Jenő és a bázeli zsinati atyák viszonyának rendezése volt. Miután a pápa a zsinatot áthelyezte Ferrarába, de számos egyházfő dacolt e döntéssel, ami az egyházon belüli újabb szakadással fenyegetett. Carvajal feladata eleinte arra irányult, hogy megszerezze a kellő támogatást Észak-Itáliában a ferrarai zsinat megtartásához, elsősorban a város, Milánó és Velence jóindulatának biztosítása révén. A pápai ügyhallgató 1438 nyarán kelt útra Firenzébe, majd október és a következő év májusa között – egy rövidebb megszakítással – Velencében időzött, és létre is jött egy firenzei-velencei-pápai szövetség.²⁸

1. Diocèse d'Amiens. Ed. Pierre Desportes – Hélène Millet. Turnhout. 1996. 76–77. nr. 531. Vö. *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 17., aki Juan névvel hozza és életéről nem közöl adatokat.

²⁴ ASV Reg. Lat. 340., fol. 283r–284v.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 35.; *Alamo, M.*: Carvajal i. m. 1240.; *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 17.

²⁵ „Vir Romanae Rotae designatus a rege”. 1438: „venerabili viro Johanni de Caruaial, sacri palatii causerum auditori”; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 37., 39.; *Alamo, M.*: Carvajal i. m. 1240.; *Fraknoi, W.*: Cardinal Johannes i. m. 2–3.; *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 18.

²⁶ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 299–301. (Appendices II.) 248–249.

²⁷ HC II. 59.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 248–249.

²⁸ 1438. augusztus 10-én Ferrarában időzött, itt kapta meg ellátmányát a pápai kamarától: „venerabili viro Johanni de Caruaial, sacri palatii causerum auditori” 30 forintot utaltak ki „pro expensis unius mensis et quatuor equorum pro eundo Florentinam pro factis domini nostre pape”. 1439. október 30.: „venerabili viro Johanni de Caruaial, auditori Rote, pro suis expensis in eundo Venecias pro factis s. d. n.”. 1440. május 11.: „Johanni de Caruaial, oratori S. d. n. ad dominum Veneciarum” – idézi: *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 39–40.; *Fraknoi* szerint Firenzében nem ért el különösebb sikereket. – *Fraknoi, W.*: Cardinal Johannes i. m. 2–3.; Vö. *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 18.

1440 augusztusában a pápa Sienába rendelte Carvajalt, aki innét valószínűleg elment a ferrara–firenzei zsinatra, bár annak munkájában a jelek szerint nem vett részt.²⁹

IV. Jenő elismertetése, a francia és német események (a bázeli reform-hatózatok egyoldalú kihirdetése: 1438, bourges-i *Pragmatica sanctio*, 1439, mainzi *Instrumentum acceptationis*) jelentette fenyegetés megkövetelte, hogy a pápa tárgyalásokba bocsátkozzon a német fejedelmekkel, illetve Frigyes német királlyal (a későbbi III. Frigyes császárral).³⁰

1440. november 7-én IV. Jenő pápa értesítette a bajor herceget és Frankfurt városát, hogy az egyház belső békéjének megteremtése végett három legátust küld a legközelebbi nürnbergi birodalmi gyűlésre, Juan de Carvajalt, Nicolaus Cusanust és Jacobus de Oratoribust.³¹ Hármuk közül az utóbbi indult elsőként német területre (1440. november 9.), míg Carvajal és Cusanus egyelőre Firenzében várakoztak, és majd csak a következő év márciusában kapcsolódtak be érdemlegesen a tárgyalásokba.³² Mivel a császár nem volt jelen a birodalmi gyűlésen, hanem azt áthelyezte Mainzba, így IV. Jenő követei is oda mentek.³³ Itt Carvajal feladata IV. Jenő legitimációjának védelme volt, ám sikerei ellenére a konciliarizmus és az V. Félix körüli vita egyelőre nem jutott nyugvópontra, a diéta ugyanis újabb zsinat összehívásának kezdeményezését határozta el, erről értesítette a Bécsben tartózkodó III. Frigyeset.³⁴ Ő azonban az újabb tárgyalásokon sem adta fel semleges álláspontját (1441 június, Bécs), így egy újabb birodalmi gyűlés következett (Frankfurt, 1441 november – 1442 február). Carvajal szerepe ismét az volt, hogy IV. Jenő törvényességét bizonyítsa a bázeli szakadárokkal szemben, e mellett igyekezett az egyes előkelőket külön-külön a pápa oldalára állítani.³⁵ A részleges sikerek ellenére határozott álláspontot ez a gyűlés sem foglalt el, így újabb „forduló” következett, ezúttal Nürnbergben (1443. február 2.). Carvajal csak később csatlakozott, mivel a pápával közösen időközben a kérdés megoldását zsinat keretében tervezték megoldani (Firenze).³⁶

²⁹ *Lino Gómez Canedo*: Un gran español al servicio del Papa. Don Juan de Carvajal y el cisma de Basilea (1434–1448). Estudio documentado. (Excerpta ex dissertatione ad lauream in Facultate Historiae Ecclesiasticae Pontificiae Universitatis Gregoriana) Città del Vaticano 1942. 3–26.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 41.

³⁰ Összefoglalólag: *Canedo, L. G.*: Un gran español i. m. 28–79.

³¹ *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 3.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 45.

³² *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 46.

³³ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 46.

³⁴ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 46–47.; *Alamo, M.*: Carvajal i. m. 1240. – Ez utóbbi szerző szerint a birodalmi gyűlés 1441. májusában volt. Vö. *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 3.

³⁵ *Fraknói* szerint 1442 nyarán a pápa Giuliano Cesarini *nuntius et orator* mellé rendelte a birodalom és Magyarország területére. *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 3.

³⁶ *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 3.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 47–60.; *Alamo, M.*: Carvajal i. m. 1240. – Ez utóbbi szerző szerint a frankfurti birodalmi gyűlés 1442 júniusában volt.

1443 második felében az erőviszonyok egyre kedvezőbbekké váltak IV. Jenő számára. A bázeli zsinat utolsó ülését (1443. május) követően IV. Jenő oldalára állt Nápoly, Velence, Carjaválnak pedig sikerült megnyernie Gaspar von Schlick császári kancellárt is, és rajta keresztül számos német előkelőt, így bizakodva tekinthetett az 1443. novemberi nürnbergi birodalmi gyűlés elé, ahol Nicolaus Cusanusszal együtt képviselte IV. Jenő érdekeit.³⁷ A Reichstag egyházi kérdésekkel végül – mivel a császár távol maradt a magyar ügyek miatt – nem foglalkozott, ezért Carvajal inkább a német fejedelmekkel és magával a császárral igyekezett tárgyalásokat kezdeményezni.³⁸ E célból Bécsben fel is kereste a császárt 1444 májusában. Sok eredményt azonban itt sem ért el, hiszen a soron következő nürnbergi gyűlésen a császár semleges álláspontot foglalt el, és nem sikerült elérni, hogy Konstanzba vagy Augsburgba zsinatot hívjanak össze, és oda meghívják IV. Jenőt és a bázeli zsinati atyákat is.³⁹ A megoldást végül csupán az egyes befolyásos személyekkel folytatott tárgyalások hozták (Gottfried von Limburg, würzburgi püspök, Thomas Ebendorffer, Aeneas Silvius Piccolomini). A két utóbbi elhagyta a „bázeli pártot”, és IV. Jenő mellé állt.⁴⁰ 1445 júniusa és 1446 márciusa között újabb sikertelen próbálkozások történtek arra, hogy III. Frigyes is IV. Jenő oldalára álljon (frankfurti, nürnbergi Reichstag), ezért Carvajalnak ismét a két fél között kellett ingáznia.⁴¹ 1446 februárjában ismét többen indultak el Bécsbe, a követségben Carvajal mellett ott volt Tomas Parentucelli, Johannes von Heisenberg és Nicolaus Cusanus. Itt már jelentős előrelépés történt, hiszen III. Frigyes a császári koronázás reményében rugalmasabbnak mutatkozott IV. Jenő elismerésében, a német egyházi hivatalok (különösen Köln és Trier) betöltésének kérdésében. A hosszas alkudozások eredményeként – amelyeknek Carvajal mellett Piccolomini és Parentucelli voltak a kulcsfigurái – az 1446 szeptember-októberi frankfurti gyűlésen már elfogadták IV. Jenő pápát, aki viszont ígéretet tett egy egyetemes zsinat összehívására, egyes bázeli reform határozatok kihirdetésére (Mainz, 1439) elismerésére, és a javadalmi intézkedések megerősítésére. A frankfurti végzéseket utóbb IV. Jenő és III. Frigyes is megerősítették (1447. február 5., 14.), majd miután nem sokkal később a pápa meghalt, utódjával, V. Mártonnal (aki egyébiránt Carvajal korábbi legátus társa, Parentucelli volt) további tárgyalásokra került sor Aschaffenburgban (1447. július). Ezekben Carvajal személyesen nem vett részt, aki ekkor kapott legátusi megbízást a cseh, huszita ügyekre, ám egy későbbi ponton, a tárgyalások eredményeit rögzítő bécsi konkordátum (1448. február 17) előkészítésében már ő is részt vett.⁴²

³⁷ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 63–64.

³⁸ *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 5.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 65–68.

³⁹ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 70–73.

⁴⁰ *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 5.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 74–74.

⁴¹ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 75–76.

⁴² *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 5–6.; *Alamo, M.*: Carvajal i. m. 1241.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 77–87., 95–99., 106–110.; *Werner Maleczek*: Die päpstlichen

Béketeremtés Közép-Európában

Carvajal megbízatása nem korlátozódott csupán a fenti, önmagában is bonyolult kérdésekre, IV. Jenő és utódai is fontos feladatokat adtak neki a különböző politikai és vallási feszültségek rendezése végett Közép-Európában. A béketeremtés azonban szervesen illeszkedett egy harmadik célkitűzéshez, a török elleni hathatós fellépéshez.

Carvajal a cseh és magyar ügyekkel már nem sokkal azután találkozott, hogy IV. Jenő diplomáciai szolgálatába állt. 1440-től, mint közismert, a magyar trón betöltése körül két és fél évtizedig tartó viszály alakult ki, amely szoros szálakkal kapcsolódott a cseh korona kérdéséhez és az ottani vallási konfliktusokhoz.

A cseh-huszita kérdéssel először 1446-ban bécsi tartózkodása idején foglalkozott behatóbban. Miután pedig egy cseh küldöttség 1447 elején Rómában megjelent, és Carvajal ekkor szintén itt tartózkodott, lényegében ő lett a III. Frigvest cseh ügyekben képviselő Procopius von Rabenstein tárgyalópartnere.⁴³ Az első tárgyalásokra Bécsújhelyen került sor az immár bíborosi rangra emelt Carvajal és Rabenstein között, aki mellett feltűnt Piccolomini is.⁴⁴ 1447 augusztusában a S. Angelus szerpap-bíborosa immár legátusként⁴⁵ tárgyalt Prágában a huszitákkal, akik a prágai érsek, Rokyzana kinevezését, valamint a prágai *compacta* megerősítését követelték. Carvajal 1448. április végén – május elején Prágában⁴⁶ találkozott az egyetem és Podjebrád György képviselőivel, akik a már említett két kérdés mellett kérték a két szín alatti áldozás és az új királyválasztás engedélyezését.⁴⁷ Jóllehet a husziták Carvajal elutasító magatartása miatt a királyválasztásra vonatkozó előterjesztésüket utóbb visszavonták, a tárgyalások gyakorlatilag eredménytelenül zárultak, így végül május 23-án Carvajal elhagyta Prágát.⁴⁸ Ezt követően a magyar ügyekben folyó pozsonyi és

Legaten im 14. und 15. Jahrhundert. In: *Gesandtschafts- und Botenwesen im spätmittelalterlichen Europa*. Hrsg. Rainer Christoph Schwinges – Klaus Wriedt. (Vorträge und Forschungen 60.) Stuttgart 2003. 45.; *Untergehrer, W.*: Die päpstlichen nuntii i. m. 353.; *Antonín Kalous*: Late Medieval Papal Legation. Between the Councils and the Reformation. Roma 2017. 189. A konkordátumra lásd *Andreas Meyer*: Das Wiener Konkordat von 1448 – eine erfolgreiche Reform des Spätmittelalters. Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken 66. (1986) 108–152.

⁴³ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 105.; *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 6.; *Kalous, A.*: Late Medieval i. m. 154.

⁴⁴ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 111.

⁴⁵ 1447. augusztus 6-án kapta meg kinevezését V. Miklóstól.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 112–113.

⁴⁶ A legátus fényes fogadtatásban részesült, amelyről többféle írott beszámoló is fennmaradt. *Kalous, A.*: Late Medieval i. m. 114–116., 191.

⁴⁷ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 303–311. (Appendices III.)

⁴⁸ *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 9.; *Alamo, M.*: Carvajal i. m. 1241.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 112–119., 303–311.; *Kalous, A.*: Late Medieval i. m. 47., 154., 191.

bécsi tárgyalásokon a cseh helyzet is természetesen napirendre került, de a bíboros sem tudott érdemi eredményt elérni.⁴⁹

Tíz évvel később, Podjebrád György megválasztásakor került Carvajal ismét kapcsolatba a cseh-huszita helyzettel. A bíboros a török ellenes fellépés sikerét biztosító kedvező háttéreseményként tekintett Podjebrád megválasztására, remélte, hogy ezzel megszűnnek a vallási problémák Csehországban, és helyreáll a katolikus hit egysége.⁵⁰ Ugyanakkor Podjebrád koronázása kényes kérdés volt, hiszen sem a prágai érseki, sem az olműtzi püspöki székhely nem volt betöltve, a boroszlói püspök viszont Podjebrád ellen foglalt állást, így végül, Carvajal tanácsát is kikérve – miután Podjebrád a Szentszéknek esküt tett két magyar főpap, a győri és a váci püspök előtt a katolikus hit megtartására – sor kerülhetett a koronázásra.⁵¹

A spanyol bíboros pályafutása során még egy alkalommal találkozott a cseh-huszita kérdéssel. A Podjebrád György ellen 1463-ban indított perről van szó, amelyben Carvajal 1464 októberétől egészen annak végéig (1466) aktív szerepet játszott, és amelynek eredményeként II. Pál 1466 decemberében kiátkozta a cseh királyt.⁵²

A cseh hitbéli és politikai viták mellett Carvajalnak egy sokkalta bonyolultabb kérdéssel is foglalkoznia kellett az 1440-es évek közepétől, a magyar trón betöltésével. Az első, az ő közreműködésével zajló, V. László elismertetését célzó tárgyalásokra 1445 nyarán került sor, majd az 1446–1447 fordulóján zajló bécsújhelyi megbeszélésekben is meghatározó szerepet játszott, amelyek végül elvezettek a radkersburgi fegyverszünet megkötéséhez (1447. június 1.). Carvajal 1447. augusztus 6-i legátusi kinevezése a cseh és magyar területekre a majdani szilárd béke létrehozását célozta III. Frigyes és a magyar előkelők, köztük a Hunyadi párt képviselői között. Erre végül 1448. augusztus 5-én került sor hosszas előzetes tárgyalások után, amelyeket a legátus részben Bécsújhelyen, Prágában, Pozsonyban és Budán folytatott.⁵³

Ezután hosszabb szünet következett, a bíborost előbb bizonyos német ügyek, szólították el, majd 1449 tavaszának végén visszatért Rómába, és éveken

⁴⁹ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 120–121.

⁵⁰ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 190–191.; *Vö. Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 48.

⁵¹ *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 402–403.; *Fraknói V.*: Magyarország egyházi i. m. 112.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 192–193.; *Kalous, A.*: Late Medieval i. m. 191.

⁵² *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 423–424.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 234–239. Carvajal volt az, aki a pápai utasításokat közvetítette, ill. a Gregor von Heimburggal (Podjebrád képviselője) is ő tartotta a kapcsolatot.

⁵³ *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 7–11.; *Fraknói V.*: Magyarország egyházi i. m. 69–70.; *Vetera monumenta historica Hungariorum sacram illustrantia. I–II.* Ed. Augustinus Theiner. Romae 1859–1860. 239.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 111–112., 313–321. (Appendices IV.); *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 22–23.

keresztül alapvetően Itáliában tevékenykedett: az egyház egységének végleges helyreállításán, a török elleni keresztény fellépés megszervezésén munkálkodott, de Aeneas Silvius Piccolomini révén követte a cseh ügyeket is.⁵⁴

Magyar ügyekkel Carvajal 1450-től foglalkozott ismét. Mivel III. Frigyes továbbra is „védelmében” tartotta V. Lászlót, a Hunyadi párt őt és V. Miklós pápát kérte fel a közvetítésre. Ez azonban csupán részleges sikereket hozott (pl. Garai László nádor szabadon engedése).⁵⁵ 1452 tavaszán Carvajal ismét igyekezett közvetíteni V. László elismertetése ügyében, erre III. Frigyes római koronázása adott alkalmat.⁵⁶ A közvetítési kísérlet ellenére azonban a német–magyar viszony továbbra is feszült maradt.

A spanyol bíboros ennek rendezésébe érdemben nem folyt bele, feladata ekkor már inkább a török elleni keresztény összefogás szervezése volt (lásd alább részletesen). A siker ellenben azon is múltott, hogy mennyire volt lehetséges békét teremteni a leginkább érintett közép-európai térségben. Carvajal III. Kallixtusz pápától 1455. szeptember 14–17. között Német-, Magyar-, és Lengyelországra és a török uralom alatt álló területekre kiterjedő legátusi felhatalmazást kapott, hogy anyagi erőforrásokat gyűjtsön, és összehangolja az előkészületeket egy Konstantinápoly visszaszerzésére indítandó kereszties hadjáratához.⁵⁷ A terv megvalósításának azonban akadálya volt a rendezetlen német–magyar viszony. Éppen ezért még ez év novemberében a bíboros Bécsben egyezséget hoz létre III. Frigyes és V. László között.⁵⁸ Később beavatkozott a magyar belpolitikába, V. László és a Hunyadiak konfliktusában az utóbbiakat támogatta: V. Lászlót kiközösítéssel fenyegette Hunyadi László kivégzése után, Albert utószületett fiának halála után pedig komoly szerepe volt abban, hogy Hunyadi Mátyás került

⁵⁴ 1448 novemberében Carvajal már a kölni érsekség és a clèves-i hercegség vitájával volt elfoglalva. Itáliába visszatérve komoly szerepe volt V. Félix ellenpápa lemondtatásában. *Fraknoi V.*: Magyarország egyházi i. m. 71.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 121–128.

⁵⁵ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 129–130.

⁵⁶ Carvajal volt az, aki a császárt a hazaúton a pápai állam határáig elkísérte. *Fraknoi, W.*: Cardinal Johannes i. m. 14. és 1. jegyz.

⁵⁷ *Pierre Blet*: Histoire de la représentation diplomatique du Saint Siège des origines à l'aube du XIXe siècle. Città del Vaticano 1982. 179.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 154.; Az általános felhívásra szeptember 8-án került sor. Carvajal nemcsak Magyarországra, hanem Lengyelországra is felhatalmazást kapott. *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 154.; *Fraknoi, W.*: Cardinal Johannes i. m. 125.; Vetera monumenta historica i. m. II. 278–279.; Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia. I–II. Ed. Augustinus Theiner. Romae 1860–1861. II. 103., *Fraknoi V.*: Magyarország egyházi i. m. 95.; Vö. *Maleczek, W.*: Die päpstlichen Legaten i. m. 45.; *Untergehrer, W.*: Die päpstlichen nuntii i. m. 306.; Vö. *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 29–30.

⁵⁸ *Fraknoi, W.*: Cardinal Johannes i. m. 126–127.; *Fraknoi V.*: Magyarország egyházi i. m. 96.

trónra.⁵⁹ A családhoz és különösen Mátyáshoz való kötődése lett végül az oka annak, hogy 1460–1461 fordulóján véget ért Carvajal legátusi megbízatása.⁶⁰ A kapcsolat ennek ellenére nem szakadt meg, Mátyás később is rendre Carvajalt kereste meg a hadi segélyek kieszközlése végett.⁶¹

Szintén a török elleni hatékony összefogás hátterében az 1450-es években kiújult egy régi konfliktus: a lengyelek és a Német Lovagrend viszálya. A pomerániai és a porosz területek hovatarozása körüli vita rendezése végett 1454-ben V. Miklós Guillaume-Hugues d’Estaing bíboros mellett Carvajalt bízta meg a vizsgálattal. Ennek folytatásaként először Nicolaus Cusanus kapott legátusi felhatalmazást, ám a lengyelek közbenjárására őt a pápa Porosz-, míg Carvajalt Lengyelországba nevezte ki. A megbízás azonban V. Miklós halála miatt meghiúsult. Az új pápa, III. Kallixtus, aki egyértelműen a lovagrendiek mellé állt, 1455-ben Carvajalt ismét Lengyelországba küldte ki. Ez a követség eredményt nem ért el, sőt a konfliktus csak kiszélesedett, és csak évekkel később, az 1466-os toruńi béke zárta le, de ebben Carvajalnak már nem volt szerepe.⁶²

⁵⁹ Carvajal pl. kiközösítéssel fenyegette meg azokat, akik Hunyadi László kivégzésének és Vitéz János váradi püspök fogságra vetésének részesei voltak. Hunyadi és a Szilágyiak egyezségét rögzítő szegedi esküt a bíboros előtt is meg kellett ismételni. A korábbi szakirodalom (Kubinyi András) szerint, mivel erre nem került sor, az abban foglaltak érvényüket veszítették. Az újabb kutatás (Pálosfalvi Tamás) azonban felszínre hozta azt, hogy az első, szegedi eskü szövegében nincs ilyen érvényességi záradék, vagy hasonló utalás, és az esküt a felek valójában le is tették Carvajal és Szécsi előtt. Amikor pedig a Garai-Újlaki-féle szervezkedés megindult III. Frigyes meghívása érdekében, a Carvajal-Szécsi Dénes alkotta tandem egy kivétellel Mátyás mellé állította a magyar főpapokat. Carvajal szerepére összefoglalólag lásd *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 138–139.; *Fraknói V.*: Magyarország egyházi i. m. 102–105., 109–111.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 178.; *Kubinyi András*: Mátyás király és a magyar püspökök. In: *Uő*: Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon. Bp. 1999. 73–74.; *E. Kovács Péter*: A Szentszék, a török és Magyarország a Hunyadiak alatt (1437–1490). In: Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve. Szerk. Zombori István. Bp. 1996. 105–106.; *Pálosfalvi Tamás*: Szegedtől Újvárig. Az 1458–1459. esztendőkrónikájához. Századok 147. (2013) 2. sz. 349., 351.; Vö. *Blet, P.*: Histoire de la représentation i. m. 180.; *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 41–42.

⁶⁰ *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 420., 4. jegyz.; *Alamo, M.*: Carvajal i. m. 1241.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 221–222.; *Kubinyi A.*: Mátyás király i. m. 74., 38. jegyz.; *E. Kovács P.*: A Szentszék, a török i. m. 106.; Vö. *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 58.

⁶¹ Mátyás 1463-ban egyenesen „a magyarok és valamennyi keresztény védelmezőjének” nevezte.; *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 421–422.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 222–225.; Vö. *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 69–70.

⁶² *Kalous, A.*: Late Medieval i. m. 168–172.; Vö. *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 154.

Török elleni összefogás

A spanyol bíboros eddig ismertetett tevékenységétől elválaszthatatlanok a kereszténységet közvetlenül fenyegető oszmán terjeszkedés megállítását célzó törekvések, így talán indokolt ezeket külön is alaposabban szemügyre venni.

1448 nyarán, a magyar trón betöltése körüli tárgyalásokat felhasználva, június közepén Budán a bíboros sürgette a török elleni katonai fellépést, amelynek „eredménye” az 1448. októberi gyászos rigómezei csata lett, amelyben a török túlerővel szemben Hunyadi hadereje vereséget szenvedett.⁶³

Carvajal török ellenes szervező tevékenysége néhány évvel később bonthatkozott ki érdemben. 1453-ban, Konstantinápoly elestének hírére széleskörű diplomácia akciók indultak az összefogás megteremtésére. Ebben nagy jelentősége volt az itáliai ellentétek rendezésének. Az akkoriban itt tevékenykedő Carvajal is részt vett ebben, megbízatása Firenze, Velence és Milánó és Aragónia megnyerése, kibékítése volt egymással. A spanyol bíboros közreműködésének is köszönhetően 1454-ben megkötötték a lodi béke.⁶⁴

Carvajal szerepét a közép-európai béke megteremtésében már érintettük, így itt inkább a török elleni tényleges szervezőmunkáját kell összefoglalni. A közös keresztény fellépést célzó törekvések 1454-ben még csak szerény eredményeket értek el. Sem a regensburgi, sem a frankfurti birodalmi gyűlésen nem sikerült megteremteni az összefogás alapját képező kiegyezést az egymással vitában álló felek (pl. III. Frigyes és a magyarok) között. Maga Carvajal is csupán az októberi frankfurti Reichstagon vett részt, a szervezés oroszlánrészét Aeneas Silvius Piccolomini és Johannes de Castiglione (magyar- és csehországi pápai legátus!) végezte. A legfontosabb terv – a keresztény fejedelmek, ill. egy esetleges egyetemes zsinat összehívása – ugyan sikertelen volt, ellenben határozta meg a német katonai támogatásról a Magyarországon Hunyadi János vezetésével hadakozóknak, valamint flotta szervezéséről szintén a török ellen. Ez utóbbiba kapcsolódott be aktívan (Piccolomini és Castiglione mellett) Carvajal is. Neki köszönhetően Aragóniát is sikerült megnyerni a kereszties had szervezése ügyének, ennek eredményeként jelentős segély indult Szkander béghez, illetve döntés született egy kisebb flotta Rodoszra küldéséről is.⁶⁵

⁶³ *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 9–13.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 120.; *Bárány Attila*: Magyarország és a kései kereszties hadjáratok. In: Magyarország és a kereszties hadjáratok. Lovagrendek és emlékeik. Szerk. Laszlovszky József – Majorossy Judit – Zsengellér József. Gödöllő 2006. 154. Vö. *Fraknói V.*: Magyarország egyházi i. m. 69–70.; *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 23.

⁶⁴ Érdekes, hogy Carvajal 1453. áprilisi velencei tartózkodása idején környezetében találjuk Ivanics Pál császári kanonokot, Vitéz János humanista körének egyik tagját, aki később Ferrarába is a legátussal tartott. *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 14–16.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 136–139.

⁶⁵ *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 16–19.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 140–148.; Vö. *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 28.

A török elleni szervezkedést érdekes módon kevésbé befolyásolta a pápaváltás.⁶⁶ A keresztes had szervezésére vonatkozó tervek nem kerültek le a napirendről, 1456-ra tervezték a keresztesek megindítását a törökök ellen.⁶⁷ Ennek jegyében kapta meg Carvajal legátusi megbízatását III. Kallixtusz pápától (1455. szeptember 14–17.) Német-, Magyar- és Lengyelország területére, hogy anyagi erőforrásokat gyűjtsön, és összehangolja a Konstantinápoly visszahódításához szükséges előkészületeket.⁶⁸ Mellette Szécsi Dénes is megbízást kapott, nem egyszerűen mint *legatus natus*, hanem külön pápai oldalköveti felhatalmazás formájában.⁶⁹ Carvajal feladata az volt, hogy először a birodalom területén szerezzen segítséget a császártól (regensburgi gyűlés), majd Magyarországra kellett mennie, és rávenni a magyar királyt és a rendeket, hogy csatlakozzanak a keresztes hadjáratához.⁷⁰ Ezt a munkát Carvajal természetesen nem egyedül végezte, vele párhuzamosan dolgozott az ügy érdekében több jelentős pápai legátus is: Johannes de Castiglione, aki 1455–1456-ban a birodalom, Cseh- és Magyarország, valamint Nicolaus Cusanus, aki a császárság területére kapott felhatalmazást (már 1454-ben, és 1455-ben is).⁷¹

Carvajal 1455. szeptember 25-én hagyta el Rómát, majd Firenze és Venece irányába utazott. Az itteni tárgyalásokon csak általános ígéreteket kapott.⁷² Novemberben Bécsben tárgyalt III. Frigyessel, aki hajlandónak mutatkozott csatlakozni a keresztes hadjáratához és V. Lászlóval is egyezséget kötött.⁷³ Carvajal a vállalkozás fedezésére tizedet vetett ki,⁷⁴ továbbá 1455. december 7-én értesített jöveteléről Kapisztránói Jánost.⁷⁵ 1456. február 6-án Carvajalt már Budán találjuk, ahol a keresztes had szervezéséről tárgyalt V. Lászlóval, illetve az Erdélyből ide hívott Kapisztránói Jánossal az országgyűlésen (1456. február

⁶⁶ 1455. március 25-én meghalt V. Miklós, utóda, Alfonso Borgia lett III. Kallixtusz néven.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 148.

⁶⁷ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 149.

⁶⁸ A megbízás nemcsak az említett országokra, hanem a Magyarországgal szomszédos török uralom alatt álló területekre is kiterjedt. *Vetera monumenta historica* i. m. II. 278–279.; *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 125.; *Fraknói V.*: Magyarország egyházi i. m. 95.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 154.; *Blet, P.*: Histoire de la représentation i. m. 179.; *Maleczek, W.*: Die päpstlichen Legaten i. m. 45.; *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 29–30.; *Kalous, A.*: Late Medieval i. m. 184.

⁶⁹ *Kalous, A.*: Late Medieval i. m. 92., 159.

⁷⁰ *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 125.

⁷¹ *Kalous, A.*: Late Medieval i. m. 160.

⁷² *Blet, P.*: Histoire de la représentation i. m. 179.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 155–156.; *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 126.; *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 31.

⁷³ *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 126–127.; *Fraknói V.*: Magyarország egyházi i. m. 96.

⁷⁴ *Blet, P.*: Histoire de la représentation i. m. 179.; *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 31. szerint november 28-án.

⁷⁵ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 157.; *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 127.

14. – április 6.) egyeztettek.⁷⁶ Az előkészítést illetően többször tárgyaltak a keresztes haderő összegyűjtésének határidejéről (ez előbb június, majd augusztus eleje lett),⁷⁷ illetve a keresztes had költségeinek fedezésének előteremtéséről. Ehhez Carvajal felhasználhatta legátusi működési területének tizedbevételeit.⁷⁸ Egy rövid időszakot leszámítva (amikor Hunyadival tárgyal a haderő szervezéséről⁷⁹) a spanyol bíboros továbbra is Budán tevékenykedett, miután május 14-én felhatalmazta Kapisztránói Jánost, a keresztes hadjárat meghirdetésére.⁸⁰ Itt maradt még akkor is, amikor biztossá vált, hogy a török célja Nándorfehérvár elfoglalása. Carvajal majd csak később, az ostromlott vár felszabadítását célzó, Hunyadi és Kapisztránói vezette hadmozdulatokba kapcsolódik be az általa összegyűjtött 4–5000 fős haderővel („három János diadala”).⁸¹ Egyébként ez volt az egyetlen tényleges részvétele a csatározásokban, ami fordulópontot jelentett a pápai legátusok szerepvállalásában. Carvajal, szemben az 1444-ben Várnánál személyesen hadakozó Giuliano Cesarinivel, már nem a keresztes hadak vezetője, sokkal inkább annak szervezője volt.⁸²

Hunyadi és Kapisztránói halála után,⁸³ a zavaros bel- és külpolitikai helyzetben a legátus feladata alapvetően a keresztesek egységének megőrzése volt, ám ennek ellenére Carvajal mint láttuk, Mátyás oldalán beavatkozott a magyar belpolitikába.⁸⁴ Ennek azért van jelentősége, mert Nándorfehérvárt követően a legátusnak 1456 végén–1457 elején sikerült megakadályozni egy körvonalazódó magyar–török békekötést, majd a pápa 1457 májusában megbízta, hogy a

⁷⁶ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 158–159.; *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 127–128.; *Fraknói V.*: Magyarország egyházi i. m. 96–97.; *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 31–32.; *Kalous, A.*: Late Medieval i. m. 160.

⁷⁷ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 158., 160.

⁷⁸ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 158.

⁷⁹ *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 130.

⁸⁰ *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 131.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 162. Carvajal megbízottja, helyettese (*vicelegatus*?) Francesco degli Oddi, Assisi püspöke (1444–1456) volt. *Fraknói V.*: Magyarország egyházi i. m. 98.; *Giuseppe Cappelletti*: Le Chiese d'Italia, dalla loro origine sino ai nostri giorni. I–XXI. Venezia 1844–1870. V. 155–160. 1456. június 14-én két levelet is intézett Kapisztránói Jánoszhoz. – *Cappelletti, G.*: Le Chiese d'Italia i. m. 160.

⁸¹ Erre alapvetően Hunyadi, az esztergomi érsek és a váradi püspök sürgető nyomása készítette Carvajalt. A kifejezés Aeneas Silvius Piccolominitől származik.; *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 129–132.; *Fraknói V.*: Magyarország egyházi i. m. 99.; *Alamo, M.*: Carvajal i. m. 1241.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 163–174.; *Blet, P.*: Histoire de la représentation i. m. 179–180.; *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 35–36.

⁸² Erre legújabbán Antonín Kalous hívta fel a figyelmet: *Kalous, A.*: Late Medieval i. m. 160.

⁸³ *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 135. Carvajal Nándorfehérvár viadala után Zimonyba ment, itt értesült Hunyadi haláláról. Kapisztránói János Újlakon halt meg 1456. október 23-án.; *Stanko Andrić*: Kapisztrán Szent János csodái. Bp. 2009. 51–60.

⁸⁴ Lásd az 58. jegyzetet.

szerb despotát, Brankovics Lázárt vegye rá a török elleni támadásra, illetve a pápa a boszniai ferencesek révén⁸⁵ igyekezett egyfajta koalíciót létrehozni Velenecce, Brankovics, Szkander bég és Dalmácia részvételével. Carvajal el is utazott Boszniába (Jajca),⁸⁶ de nem sokkal később, júliusban III. Kallixtus visszahívta, hogy Lorenzo Roverellával együtt segítsen kibékíteni III. Frigyes és V. Lászlót.⁸⁷ Erre sarkallta Piccolomini is, aki szintén Carvajal visszatértét sürgette.⁸⁸ 1457. november 29-én a pápa arra utasította a spanyol bíborost, hogy mielőbb térjen vissza Rómába, mivel a keresztény uralkodókat össze kívánta hívni, hogy a török elleni háborúról tárgyaljanak.

V. László 1457. november 23-i halálának ismeretében, és Mátyás trónra kerülésének támogatásával azonban Carvajal magyarországi jelenléte lehetőséget teremtett a török elleni fellépés folytatására. Így tehát a spanyol bíboros maradt Magyarországon, és Szécsi Dénes esztergomi érsekkel együtt újabb kereszties hadat kellett volna toboroznia. Erre egyelőre nem igazán került sor az ingatag belpolitikai helyzet miatt. Az ügy érdekében Szécsivel szemben kemény hangot megütő III. Kalixtusszal szemben az érseket Carvajal volt kénytelen mentegetni. Természetesen a pápa reakciója is érthető volt, hiszen semmiképpen sem akarta, hogy Magyarország békét kössön a törökkel.⁸⁹

A lépés bevált, hiszen 1458 elején az újabb török támadási kísérlet hírére Mátyás előkészületeket tett a legátussal egyetértésben Nándorfehérvár megerősítése érdekében.⁹⁰ A legátus július-augusztus folyamán végig Magyarországon tartózkodott, hol Budán, hol Szegeden.⁹¹ A május elején Szilágyi Mihály által jelentett török előrenyomulás hírére Carvajal csak 2000 keresztet tudott küldeni a szervezés nehézségei miatt.⁹² 1458 szeptember elején a spanyol bíboros és Szilágyi fegyvereseinek segítségével sikeresen verték vissza a török támadást, és szorították vissza őket a Száván túli területre.⁹³

⁸⁵ *Vetera monumenta historica* i. m. II. 293–294.; *Fraknoi, W.*: Cardinal Johannes i. m. 140.

⁸⁶ *Fraknoi, W.*: Cardinal Johannes i. m. 141.

⁸⁷ *Fraknoi, W.*: Cardinal Johannes i. m. 140–142.; *Fraknoi V.*: Magyarország egyházi i. m. 105–106.; *Alamo, M.*: Carvajal i. m. 1241.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 181–184.; *Vö. Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 38–39.

⁸⁸ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 184–185.; *Fraknoi, W.*: Cardinal Johannes i. m. 143.

⁸⁹ *Vetera monumenta historica* i. m. II. 310–311.; *Fraknoi, W.*: Cardinal Johannes i. m. 400–401.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 188–190.; *Kalous, A.*: Late Medieval i. m. 159.

⁹⁰ *Fraknoi, W.*: Cardinal Johannes i. m. 404–405.

⁹¹ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 195–196.; *Fraknoi, W.*: Cardinal Johannes i. m. 406.; *Fraknoi V.*: Magyarország egyházi i. m. 113.

⁹² *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 198.; *Fraknoi, W.*: Cardinal Johannes i. m. 405–406.

⁹³ *Blet, P.*: Histoire de la représentation i. m. 180.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 198–199.

II. Piusz megválasztása (1458. augusztus 27.) után – aki egyébként Carvajal személyes barátja volt – a helyzet megváltozott. Az új pápa terve egy egész kereszténységet összefogó tárgyalás létrehozása volt, erről értesítette Carvajalt 1458. október 27-én, a szervezést Battista Brendanira bízta. A konferenciára eredetileg Udinében vagy Mantovában került volna sor.⁹⁴ A császár azonban egyelőre ragaszkodott ahhoz, hogy a tárgyalásokra német területen kerüljön sor, ekkor a pápa Carvajal bízta meg (1459. február 27.), hogy a császárt bírja jobb belátásra.⁹⁵ A konferenciának három fő témát szabott meg a pápa: 1) főkapitány megválasztása a kereszties sereg vezetésére, mindenképp német területről, 2) a lehető legtöbb eszköz, anyagi forrás igénybe vétele a hadjáratához, 3) a széthúzó nemzetek közötti (*inter dissidentes nationes*) béke fenntartása, megteremtése, 4) a kereszties had útvonalának meghatározása (akár Magyarországon keresztül, akár máshol), a korábbi szervezetlenség elkerülése végett.⁹⁶ Carvajal 1459. február 20-án meghívta Podjebrádot Mantovába.⁹⁷ II. Piusz ekkor meghagyta legátusának, hogy ha lehetséges, Mátyást is bírja rá, hogy eljöjjön az itáliai városba, vagy legalább az esztergomi érseket küldje el, ha az ország helyzete miatt személyesen nem is lehet jelen.⁹⁸ Szécsi szereplése nem véletlen: már korábban is szerepet kapott a török ellenes kereszties hadjárat szervezésében, főleg Mátyás meggyőzésében.⁹⁹

A siker kulcsa a feszült német–magyar viszony rendezése lett volna, már csak azért is, mert a magyar trón kérdése III. Frigvest láthatóan jobban foglalkoztatta, mint a mantovai konferencia ügye. 1459 tavaszán Carvajal hol Bécsújhelyen, hol Budán, hol Prágában tárgyalt, nem sok sikerrel. Félő volt, hogy a szembenálló felek a török elleni hadakozásra szánt erőforrásokat az egymás elleni harcra használják fel. A helyzet rendezését azonban aligha segítette elő, hogy Carvajal egyértelműen Mátyás oldalára állt III. Frigyessel szemben. A két uralkodó konfliktusának rendezését II. Piusz 1459 júniusában – amikor Carvajal személyesen számolt be a helyzetről a pápának Mantovában – magának tartotta fenn, mivel korábban hasztalan intette semlegességre a spanyol bíborost.

⁹⁴ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 201–202. Ebben a tekintetben szkeptikusan fogalmaz Carvajalt illetően: „Carvajal era partidario de la negociaciones directas y enemigo de dietas y congresos, cuya inutilidad había experimentado largamente in Alemania”. – *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 201.; E kijelentés alapja az a forrás lehet, amit a szerző függelékben közöl. – *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 337–344. (Appendices VI.); Vö. *Fraknói V.*: Magyarország egyházi i. m. 114.; *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 44–45.

⁹⁵ *Blet, P.*: Histoire de la représentation i. m. 181–182.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 203.

⁹⁶ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 203.

⁹⁷ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 203–204.

⁹⁸ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 204.

⁹⁹ *Vetera monumenta historica* i. m. II. 311–312.; *Kalous, A.*: Late Medieval i. m. 161.

1459-ben augusztusában II. Piusz új megbízottakat küldött a Brűnnben együtt idűzű Frigyeshez, Podjebrádhhoz és Mátyáshoz a lucai pűspűk, és Stephanus de Nardinis pápai jegyzű személyében. Értésűkre adta, hogy a pápa maga fog dűn-teni a felek vitájában.¹⁰⁰

Ezzel a törűk elleni sikeres fellépést biztosítű beke szerzésének ügyét II. Piusz 1459 végén ténylegesen kivette Carvajal kezébűl, aki ezután jobbára a törűk elleni fellépés szervezésével közvetlenül összefűggű ügyekben intézkedett. A német, cseh és magyar uralkodű közötti megbékélés kimunkálására a pápa másokat kért fel. 1459 végén Ieronymus Lando krétai érseket és Franciscus de Toledo, sevillai esperest azzal bízta meg, hogy vegyék rá Podjebrád Gyűrgyűt arra, hogy közvetűtsen Mátyás és Frigyes között. 1460 januárjában pedig Besariont küldte a császárság területére, hogy a megegyezés mielűbb létrejűjűn. Carvajal viszonylagos kegyvesztettsége miatt¹⁰¹ pedig a magyar ügyek intézését 1461 januárjában Besarion vette át.¹⁰² A spanyol bűboros azonban csak ezév szeptember 30-án tért vissza Rómába, mivel Mátyás ragaszkodott a személyéhez. Visszahívásának egyébként II. Piusz elégedetlensége mellett talán az is oka lehetett, hogy Carvajal már több alkalommal is megemlítette egészségi állapotának romlását.¹⁰³ E mellett a visszatérésnek volt egy másik, gyakorlati oka is: a pápa 1461. október 26-án portűi pűspűk-bűborossá nevezte ki.¹⁰⁴ Idűkűzben Besarion, akinek szintén nem sikerűlt elűrelépést elérnie a III. Frigyes és Mátyás közötti béke ügyében, 1461. november 20-án visszatért Rómába.¹⁰⁵

Carvajal a hosszú évekig tartű legáciűt követűen is figyelemmel kísértte a törűk elleni kereszties összefűgást és részben annak részese is maradt. Jűllehet a következű években Carvajal és támogatói – elsűsorban Velence – folyamatosan szorgalmazták legátus kikűldését Magyarországra a törűk veszély miatt, ám II. Piusz egyre csak tartűzkodott attűl, hogy Carvajalt ismét kinevezze.¹⁰⁶ Ebben

¹⁰⁰ *Fraknűi, W.*: Cardinal Johannes i. m. 408–413., 416., 418.; *Fraknűi V.*: Magyarország egyházi i. m. 116., 120–123.; *Canedo, L. G.*: Un Espaűol i. m. 204–216.; Vű. *Tűrtei R.*: Egy spanyol i. m. 44–45.

¹⁰¹ Ezt mutatja a már említett Franciscus de Toledo 1460 jűliusi titkos kikűldése Besarionhoz, amelyre azért kerűlt sor, mert Carvajal nem mutatkozott semlegesnek a német-magyar vitában. *Canedo, L. G.*: Un Espaűol i. m. 216–217.

¹⁰² *Canedo, L. G.*: Un Espaűol i. m. 217.

¹⁰³ *Fraknűi, W.*: Cardinal Johannes i. m. 419–420.; *Canedo, L. G.*: Un Espaűol i. m. 218.

¹⁰⁴ *Canedo, L. G.*: Un Espaűol i. m. 221.; Portűi pűspűki tevékenységére alig van adat. – *Canedo, L. G.*: Un Espaűol i. m. 222.; Vű. *Alamo, M.*: Carvajal i. m. 1241. E mellett megtartotta korábbi tisztét (S. Angelis diakűnus kardinális) is. *Fraknűi, W.*: Cardinal Johannes i. m. 420., 4. jegyzű.; Vű. *Tűrtei R.*: Egy spanyol i. m. 58.

¹⁰⁵ *Fraknűi V.*: Magyarország egyházi i. m. 124.; *Kalous, A.*: Late Medieval i. m. 172–173.

¹⁰⁶ *Fraknűi, W.*: Cardinal Johannes i. m. 421.; *Tűrtei R.*: Egy spanyol i. m. 58–59.

az időszakban így a spanyol bíboros, úgy tűnik, inkább Mátyás képviselőjeként tevékenykedett, maga Mátyás 1463-ban egyenesen „a magyarok és valamennyi keresztény védelmezőjének” nevezte.¹⁰⁷ Hunyadi később is rendre Carvajalt kereste meg a hadi segélyek kieszközlése végett.¹⁰⁸ 1463 nyara és 1464 tavasza között Carvajal is jelen volt II. Piusz különböző, kereszties hadjárat szervezését előkészítő lépéseinél (Viterbo, Piacenza, Velence, Siena), de csak passzív résztvevője volt az eseményeknek.¹⁰⁹ A helyzet, mintha 1464 júliusában megváltozott volna. II. Piusz Anconából Raguzába küldte Carvajalt, hogy arra buzdítsa a várost, tartsanak ki a török ellenében.¹¹⁰ A kilátásba helyezett tengeri hadjárat végül elmaradt, a bíborosi kollégium inkább Mátyásnak küldött hadi segélyt.¹¹¹ II. Piusz halála (1464. augusztus 15.) után a bíborosok – Carvajal is kandidált¹¹² – II. Pált választották meg, ezzel azonban a fő célok (török elleni hadakozás, egyetemes zsinat gondolata) nem változtak meg.¹¹³ Annak ellenére, hogy szembeszegült II. Pál bíborosok szerepére vonatkozó tervezett reformjával,¹¹⁴ mégis fontos feladatot kapott: a kereszties hadjáratra fordítandó pénz kezelését bízta rá a pápa Bessarionnal és Estoutville püspökkel együtt.¹¹⁵ Két évvel később – diplomáciai tevékenységének utolsó felvonásaként – szintén a török elleni fellépés előmozdításán fáradozott. Szerepe hasonló volt a korábbi évek megbízatásaihoz: elsősorban Velencét kellett egy táborba terelnie több más jelentős itáliai állammal (Milánó, Nápoly, Firenze) a sikeres hadakozás érdekében (1466. július vége – 1467. szeptember).¹¹⁶

¹⁰⁷ *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 421–422.

¹⁰⁸ Pl. 1464-ben: Mathiae Corvini Hungariae regis epistolae ad Romanos Pontifices datae et ab eis acceptae. Mátyás király levelezése a római pápákkal 1458–1490. Szerk. Fraknói Vilmos. (Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Vatikáni Magyar Okirattár I/VI.) (reprint) Bp. 2000. 32–33.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 222–225.; *Vö. Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 69–70.

¹⁰⁹ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 227–229.; *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 60.

¹¹⁰ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 230. Más vélemény szerint a peloponnészoszi-félszigetre küldte a pápa, és útközben érintette Raguzát. A küldetése nem járt sikerrel. *Alamo, M.*: Carvajal i. m. 1241.; *Fraknói* szerint Raguzza megsegítése a pápai flotta révén Carvajal tanácsa volt. *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 422.; *Fraknói V.*: Magyarország egyházi i. m. 130.

¹¹¹ *Fraknói V.*: Magyarország egyházi i. m. 130.

¹¹² *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 423., 2. jegyz.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 231–232.; Bizonytalannak tekinti: *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 61–62.

¹¹³ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 231.

¹¹⁴ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 231.; *Alamo, M.*: Carvajal i. m. 1241.

¹¹⁵ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 231–232.; *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 62.

¹¹⁶ *Fraknói V.*: Magyarország egyházi i. m. 136. és *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 240. sikeresnek tekinti szemben Törtei Renátával: *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 63.

Carvajal magyarországi tevékenységének egyéb elemei

Mielőtt még rátérnék Carvajal utolsó éveire, érdemes röviden érinteni azokat az intézkedéseit, amelyek Magyarországhoz köthetődnek, és a diplomáciai tevékenység árnyékában eddig kevés figyelmet kaptak (1. táblázat).

Mint minden teljes felhatalmazással rendelkező pápai megbízott, Carvajal is elnyert különböző speciális jogosítványokat (*facultates*) az általános megbízások mellett. Ezek jellemzően különböző számú egyházi javadalom betöltésére, vagy szabad gyóntatóválasztás, illetve búcsúk engedélyezésére vonatkoztak, valamint lehetőséget adtak a pápai oldalköveteknek (*legatus de latere*) arra, hogy olyan szabálytalanságok (*irregularitates*) alól adjanak felmentést, amelyek normális esetben valamelyik pápai udvari intézményhez – jellemzően az Apostoli Penitentiaria – vagy magához a pápához tartoztak (pl. törvénytelen születés, testi hiba, több egyházi javadalom egyidejű birtoklása, stb.). Az ilyen jellegű különleges felhatalmazásoknak a száma olykor elérhette a több tucatot is, ahogy a spanyol bíboros esetében is.¹¹⁷ *Facultates*re Carvajal mindkét magyarországi kiküldetése során találunk példát, jelentős részük búcsúengedély volt. E mellett két esetben hordozható oltárra, egy alkalommal pedig szabad gyóntatóválasztásra adott engedélyt.¹¹⁸

Az intézkedések másik csoportját az egyházkormányzati lépések, döntések alkották. Feltűnő a koldulórendi kolostorok ügyeinek túlsúlya e téren. 1448 nyarán intézkedett négy ferences kolostor (Esztergom, Lippa, Debrecen, Szatmárnémeti) vizitációjáról, illetve a pataki közösség átszervezéséről az obszerváns irányzat javára.¹¹⁹ Három évvel később a budai Keresztelő Szent Jánosról nevezett ferences kolostor melletti begina közösség számára írta elő, hogy a szentségeket a domonkosoktól vegyék.¹²⁰ Majd 1458 tavaszán a nyúl-szigeti domonkos apácák reformja, kiváltságuk (*exemptio*) foglalkoztatta a bíboros-legátust.¹²¹ Ebbe a csoportba tartozik még a széki benedeki regulát követő szerzetesi

¹¹⁷ Maleczek, W.: Die päpstlichen Legaten i. m. 43–46.; Untergehrer, W.: Die päpstlichen nuntii i. m. 183–185., 207.; Kalous, A.: Late Medieval i. m. 69–90.

¹¹⁸ 1. táblázat 1–5. Lásd még: Erich Meuthen: Die deutsche Legationsreise des Nikolaus von Kues 1451–1452. In: Lebenslehren und Weltentwürfe im Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit. Politik, Bildung, Naturkunde, Theologie. Bericht über Kolloquien der Kommission zur Erforschung der Kultur des Spätmittelalters 1983 bis 1987. Hrsg. Hartmut Boockmann – Bernd Moeller – Karl Stackmann. (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philologisch–Historische Klasse III/179.) Göttingen 1989. 435.: 61–62. jegyz.; Ernst Pitz: Supplikensignatur und Briefexpedition an der Römischen Kurie im Pontifikat Papst Calixts III. (Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom 42.) Tübingen 1972. 227–238.

¹¹⁹ 1. táblázat 6–7.

¹²⁰ 1. táblázat 8.

¹²¹ 1. táblázat 10.

közösség egyesítése a budai Szűz Mária társasegyházzal.¹²² Végül ugyancsak Carvajal intézkedett a gotói apátság vezetése ügyében: 1460-ban István ferences szerzetest helyezte oda.¹²³

A harmadik nagyobb csoportot az egyházi bíráskodási esetek teszik ki. 1456 szeptemberében a bíboros a bátai apát és a pécsi püspök tizedperében intézkedett.¹²⁴ Hosszasan (1456. április – 1457. június, majd 1460. december) foglalkozott a zágrábi püspökség betöltésének kérdésével.¹²⁵ Ennek a vizsálynak akkor már több éves előtörténete volt. Még 1454-ben jelölte a tisztségre V. László Debrentei Tamást, a király azonban a Cilleiek fellépése nyomán visszakozott, és Montschiedel Boldizsár radmansorfi plébánost ajánlotta. Debrentei azonban V. Miklóstól, majd annak halála miatt az utódjától, III. Kallixtusztól is megszerezte a pápai hozzájárulást. Az ügy ezen a ponton még bonyolultabbá vált, mert a zágrábi püspökségre időközben Csupor Demeter knini püspök is bejelentkezett, aki az 1440-es évek végén már egyszer majdnem megszerezte a Száva menti egyházmegye vezetését.¹²⁶

¹²² 1. táblázat 9.; Az eljárásra kapott parancsról megemlékezik egy 1457. március 31-i pápai kamarai bejegyzés is. *Cameralia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae* (1297–1536). Szerk. †Lukacsics József – Tusor Péter – Fedeles Tamás. (*Collectanea Vaticana Hungariae* I/9–10.) (a továbbiakban: CVH) Bp.–Róma 2014. 219. sz.

¹²³ 1. táblázat 11.

¹²⁴ 1. táblázat 13.; Az apát panaszt emelt a pápánál, hogy a pécsi püspök emberei az apátot illető tizedjövedelmet jogtalanul hajtják be apáti, bátai és háji birtokain. *Kiss Gergely – Sarbak Gábor: Szerzetesi intézmények*. In: *A pécsi egyházmegye története. I. A középkor évszázadai (1009–1543)*. Szerk. Fedeles Tamás – Sümegi József – Sarbak Gábor. Pécs 2009. 338.

¹²⁵ 1. táblázat 15.

¹²⁶ Tamás jogait Montschiedellel szemben már 1455 szeptemberében igyekezett bebiztosítani, és elérte ez utóbbi kiközösítését. A pápa azután 1457. március 23-án meghagyta Carvajalnak, hogy a Tamást iktassa be a zágrábi püspöki székbe. Ezt a parancsot két hónappal később megismételte, majd Csupor fellépése miatt visszavonta és a bíborost arra utasította, hogy folytasson vizsgálatot az ügyben. Bár a pápai döntés nem ismert, Tamás csak nehezkesen vehette birtokba a püspökséget. Erre utalhat II. Piusz 1460. december 20-i parancslevele Carvajalhoz, Szécsi Déneshez és a csanádi püspökhöz, hogy az említett jelöltek közül azt erősítsék meg, akinek a törvényességét vizsgálatuk igazolja. Csupor Demeternek csak egy hosszabb üresedés után, 1464-ben sikerült megszereznie a zágrábi püspökséget. Ennek ellenére Debrentei Tamás már egy 1455. június 25-i oklevélben is zágrábi püspökként szerepel. *Vetera monumenta historica* i. m. II. 286–287., 292–294., 301–303., 306–308., 361.; *Fraknoi Vilmos: A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig*. Bp. 1895. 179–182.; *Fraknoi V.: Magyarország egyházi* i. m. 218–220.; *E. Kovács P.: A Szentszék, a török* i. m. 103–104.; *C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás: Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapok és bárók*. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak) Bp. 2017. 55.; *Canedo, L. G.: Un Español* i. m. 160–162.

A másik ügy a császmái káptalan körül alakult ki. Egy 1458. augusztus 19-i közjegyzői oklevél szerint Gorignicai Pausinger Krisztián és neje, Zsuskó a császmái kanonokkal, Bálinttal és Megyericsei Frankóval szembeni perében a bíboroshoz fellebbeztek, miután a perben ítélező bíróság előtt nem tudtak megjelenni.¹²⁷ Három évvel később (1461. január 23.) valószínűleg még mindig ezen ügy folytatásaként kellett a bíborosnak intézkednie: Dénes tolnai esperes ugyanis a fennálló veszélyekre hivatkozva a S. Angelus szerpap-bíborosához utalta vissza Pausinger Krisztián fellebbezési ügyét, amelynek kimenetele sajnos nem ismert.¹²⁸

A bíboros magyarországi jelenléte alkalmat teremtett a különböző egyházi javadalmak után fizetendő illetékek begyűjtésére is. Így kapott megbízást arra, hogy felszólítsa Csupor Demeter a *servitium* megfizetésére.¹²⁹ Végül, egy esetben, 1456-ban Carvajal egy korábbi, a helmeci plébániának tett adománylevelet írt át és erősített meg, illetve 1457 áprilisából fennmaradt egy részére kiállított elismervény az ellátmányáról.¹³⁰

Az utolsó évek

A Podjebrád György elleni per lezárultát követően Carvajal – minden bizonnyal korának köszönhetően – visszavonulni látszott a korábban igen aktív diplomáciai szerepléstől. Tevékenysége gyakorlatilag kuriális ügyekre szorítkozott. 1466-ben IV. Henrik kasztíliai uralkodó és az arisztokrácia közötti vitában a király képviselőjében járt el.¹³¹ Valószínű azonban, hogy itt már inkább csak a király a területi kötődés miatt kereste meg a befolyásos bíborost. Hasonló megfontolásból fordulhatott segítségért Carvajalhoz IV. Péter katalán uralkodó is.¹³² Egy szintén ezévi, április 14-i bejegyzés szerint Carvajal jelentése alapján kapott felmentést a *servitium* fizetés alól Csupor Demeter, korábbi zágrábi püspök, aki a győri egyházmegye élére került át.¹³³ Két nappal később ugyanezt olvassuk, ezúttal Laki (Szentlászlói) Tűz Osvát zágrábi kinevezése kapcsán.¹³⁴

Élete utolsó évét Rómában töltötte, 1469. január 11-én a bíborosi testület kamarásának (*camerarius Sacri Collegii*) választották.¹³⁵ E minőségében, élete

¹²⁷ 1. táblázat 14.

¹²⁸ 1. táblázat 16.

¹²⁹ 1. táblázat 19.

¹³⁰ 1. táblázat 17–18.

¹³¹ „Procuratores Henrici, quibus cardinalis sancti Angeli enissime favet sibi non desunt” – idézi: *Canedo, L. G.: Un Español i. m. 232–233.*

¹³² *Canedo, L. G.: Un Español i. m. 234.*

¹³³ CVH I/9–10. 881. sz.

¹³⁴ CVH I/9–10. 882. sz.; *C. Tóth N. – Horváth R. – Neumann T. – Pálosfalvi T.: Magyarország világi i. m. 56.*

¹³⁵ HC II. 59.; *Canedo, L. G.: Un Español i. m. 248–249.*

alkonyán is több magyar vonatkozású üggyel került kapcsolatba, akárcsak három évvel korábban. 1469. március 6-án Marinus otocsáci apát, április 14-én Nyújtódi Székely Miklós knini püspök, április 30-án Balázs lizáci apát, szeptember 25-én Bálint, a bakonybéli apátság kommandátora *servitium* fizetéséről adott ki nyugtákat.¹³⁶ Juan Carvajal 1469. december 6-án halt meg, a római S. Marcello al Corso egyházban temették el.¹³⁷

*Carvajal udvartartása,
kulturális hagyatéka (oklevelek, pecsétek), memoria*

A mozgalmas életút gazdag kulturális hagyatékot eredményezett, érdemes röviden kitérni, mivel erre a korábbi kutatás nem igazán vállalkozott. Érdekes például számba venni a kiküldetési során – így például magyarországi követsége idején – kiadott okleveleit, már csak azért is, mert Carvajal azon kevés korabeli bíborosok közé tartozott, akiknél a kancellária felépítésre rendelkezünk adatokkal. Fennmaradt ugyanis egy olyan leírás, amely szerint a 10–11 fős bíborosi írószerv vezetését egy püspökre (Assisi) bízta, aki a munkát egy titkárral és egy ügyhallgatóval, valamint 7–8 írnokkal szervezte meg és bonyolította le. A bíboros pecsétjét a *magister domus* őrizte és a kiadott oklevelekről regestrumot vezettek.¹³⁸ Sajnos a gyakorlati munkáról a Carvajal által kiadott oklevelek közül kevés tesz ténylegesen említést. A budai beginák ügyében kiállított 1451-es oklevele például semmilyen érdemi információt nem tartalmaz erre nézve.¹³⁹ Egy 1458. március 9-i oklevélen ellenben az olvasható, hogy maga a legátus hiteltelősítette aláírásával.¹⁴⁰ A pálosoknak adott 1457. májusi oklevélen feljegyzésre került a pecsét és az írnok díja (21 garas, ill. 35 solidus),¹⁴¹ akárcsak 1458. május 23-án adott hordozható oltárt biztosító oklevélén (24 és 10 garas értékben).¹⁴² A helmei plébániának adott adományokat átíró 1456. évi oklevél alján felbukkan

¹³⁶ CVH I/9–10. 734–741. sz.

¹³⁷ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 250.; *Alamo, M.*: Carvajal i. m. 1241. Ezzel szemben: *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 424. szerint 1470-ben halt meg! Ez abból adódhat, hogy születését 1400-ra tette, és innen számította ki – Bessarion *epitaphiuma* alapján, amely szerint Carvajal hetven évet élt („qui vixit annis LXX”) – az 1470-es évet. Egyes vélemények szerint 1461 és 1466 között folyamatosan Magyarországon tartózkodott, fő feladata a török elleni védelem szervezése volt. Ez azonban a fenti tényeknek ellentmondani látszik.; *Vö. Blet, P.*: Histoire de la représentation i. m. 182.

¹³⁸ *Untergehrer, W.*: Die päpstlichen nuntii i. m. 184., 292.; *Kalous, A.*: Late Medieval i. m. 131–132.; A szöveget lásd *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 345–347. (Appendices VII.).

¹³⁹ 1. táblázat 8.; 1. kép.

¹⁴⁰ 1. táblázat 4.; 2. kép.

¹⁴¹ 1. táblázat 3.; 3. kép; *Kalous, A.*: Late Medieval i. m. 131–132.

¹⁴² 1. táblázat 5.; 7–8. kép.

az egyik jegyző neve is.¹⁴³ Egy 1458-as kamarai nyugta szövegében pedig megemlítik familiárisát Didacus de Vayast.¹⁴⁴ Ehhez kapcsolódóan érdemes megjegyezni, hogy a 15. század közepén Carvajal éppen magyarországi tartózkodásáról marad fenn egy olyan megnyilatkozás, amely szerint Carvajal az udvartartása szolgálatait igénybe vevőktől kért anyagi ellenszolgáltatás és ellátása terén mértéktartó volt, és ez egyfajta iránymutatásnak számított a későbbi pápai megbízottak számára.¹⁴⁵

A bíboros több pecsétet is használt. Hivatali vörös viasz függőpecsétje, pontosabban annak töredéke a két utóbbi oklevélen fedezhető fel.¹⁴⁶ E mellett egy 1457. április 27-én kelt elismervényen látható Carvajal saját kezű aláírása, valamint gyűrűspecsjének lenyomata is.¹⁴⁷ Szerencsés helyzet, hiszen a bíborosnak a tárgyalópartneréhez, Procopius von Rabensteinhez intézett levelén csupán aláírása olvasható.¹⁴⁸

Carvajal kulturális hagyatékát természetesen nem csupán az általa kiadott oklevelek alkotják, hanem azok az írott és tárgyi emlékek is, amely a kortársak, az utókor vagy éppen maga a bíboros által jöttek létre.

Roppant tanulságos áttekinteni, hogy milyen források, miként emlékeztek meg az 1469. december 6-án elhunyt bíborosról. Elsőként egy konzisztórium forrás számol be haláláról, hivatalos, mondhatni távirati stílusban.¹⁴⁹ Egykori legátus kollégája, Bessarion *epitaphium*ban emlékezett meg róla, amelynek

¹⁴³ „De mandato reverendissimi domini legati Tilmanus Sfecht notarius subscripsit.” – 1. táblázat 17.; 4–6. kép.

¹⁴⁴ CVH I/9–10. 714. sz.

¹⁴⁵ „Nihil est, quod magis offendat hodie Cristianos omnes in legatis apostolicis quam questus pecunie, et ea propter dominus bone memorie cardinalis sancti Angeli tum in taxis bullarum tum in recipiendis muneribus tam fuit moderatissimus, ut ex nulla alia re tantum sibi glorie compararet. Danda est regula et mensura singulis officialibus et ministris [...]” – idézi *Untergehrer, W.*: Die päpstlichen nuntii i. m. 188.: 731. jegyz.; 1447-ben 6 hónapra összesen 3000 kamarai aranyforintot kapott az udvartartás ellátására, 1459-ben pedig egy évre ennek a dupláját. – *Untergehrer, W.*: Die päpstlichen nuntii i. m. 239–240. és 947–938. jegyz.

¹⁴⁶ 6., 8. kép.

¹⁴⁷ 1. táblázat 18.; 10. kép.

¹⁴⁸ 11. kép.

¹⁴⁹ „Die mercurii de sero circa primam horam noctis sexta decembris 1469, pontificatus Sanctissimo domini nostri domini Pauli II anno sexto obiit Romae olim bone memorie reverendissimus dominus Joannes episcopus Portuensis, cardinalis S. Angeli vulgariter nuncupatus, cujus animam per Dei misericordiam propter sua infinita benemerita requiescat in pace. Mortuus est camerarius Sacrii Collegii reverendissimus Sacre Romane Ecclesie cardilium.” – ASV Arm. XXXI., fol. 73v.; *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 250. Eubelt (HC II. 36.) követve idézi rossz szöveggel és levéltári jelzettel (ASV Arm. XXXI., 52. fol. 40r). A kérdéses folio ugyanis nincs beírva.; Vö. *Törtei R.*: Egy spanyol i. m. 65.

hangvétele már személyesebb,¹⁵⁰ akárcsak Domingo López de Barrera 1752-es munkájának jóvoltából ismert római időmértékes sírfelirat is.¹⁵¹

Carvajal személye már a kortársakat is foglalkoztatta: barátja, Piccolomini, azaz II. Piusz pápa, akivel levelezésben is állt,¹⁵² *Commentarii* c. munkájának folytatásában Ammanati bíboros emlékezett meg személyéről, de feltűnik Hernando del Pulgar 1486-os *Claros varones de Castilla*,¹⁵³ továbbá Gaspar de Verona *De gestis tempora pontificis maximi Pauli II* c. művében is.¹⁵⁴ Az első teljes életrajz Domingo López de Barrera munkája, 1752-ben látott napvilágot, *De rebus gestis Joannis S. R. E. card. Carvajalis* címmel.¹⁵⁵

A szöveges emlékek mellett Carvajal esetében a képi *memoria* is kimutatható, igaz, „csupán” címerképi ábrázolások formájában. Ismeretes ugyanis egy olyan Szent Mihály arkangyal ábrázolás, a római San Marcello al Corso egyházból vagy a bíboros közeli palotájából, amelyet Andrea Bregno készített,

¹⁵⁰ „Joanni Caruaiali / genere ibero / pontifico Portuensi / S. R. E. cardinali patrumque splendori / virtutum decori, de religione / atque omni reipublico benemerito / qui vixit annum LXX / Bessario cardinale Nicenus [!] collegae pientissimo.” Idézi: *Canedo, L. G.: Un Español* i. m. 250.

¹⁵¹ „Pontificum splendore iacet hic sacrique senatus / namque animo Petrus, pectore Caesar erat. / Hunc genuit Betis, rapuitque sed Roma tenetque. / Corpora velat humus, spiritus astra colit. / Imputat hunc Betis Latio cui fama perennis / puniceus sacro vertice fulxit apex. / Victus honor meritis contempta munera vitae / dum meliore sui vivere parte cupit / aetheri qui magna fuit tutela senatus. / Joannes iacet hic Caruaial gentis ibere / angelus in titulo princeps et episcopus almi Portus / cuius habet meritis iam spiritus astra.” Idézi: *Canedo, L. G.: Un Español* i. m. 251.; A felirat létezéséről 1870-ben még beszámolt Vincenzo Forcelli.; *Caglioti, F.: Sui primi tempi romani d’Andrea Bregno* i. m. 224., 235.: 23. kép.; Az első közlés Domingo López de Barrera 1752-es művében szerepel.

¹⁵² *Canedo, L. G.: Un Español* i. m. melléklet.

¹⁵³ *Hernando Del Pulgar: Claros varones de Castilla y letras de Fernando de Pulgar, consejero, secretario y coronista de los Reyes Católicos don Fernando y doña Isabel*. Madrid 1789.

¹⁵⁴ *Gaspar de Verona: De gestis tempore pontificis maximi Pauli II*. Città di Castello 1904–1911. Az alábbi összefoglalás alapja: *Alberto Escalante Varona – Juan Rebollo Bote: De Extremadura a Europa. El cardenal trujillano Juan de Carvajal* (ca. 1400–1469): una mirada cultural y viajera. [Extramadura] 2015. „1. Breve estado académico de la cuestión” (<http://www.chdetrujillo.com/de-extremadura-a-europa-el-cardenal-trujillano-juan-de-carvajal-ca-1400-1469-una-mirada-cultural-y-viajera/?pdf=9203>, letöltés 2018. szept. 3.)

¹⁵⁵ *Domingo López de Barrera: De gestis Joannis S. R. E. card. Carvajalis*. Roma 1752. Részben e munka volt a kiindulópontja a későbbi, 19–20. századi feldolgozásoknak.; *Johannes Voigt: Enea Silvio Piccolomini als Papst Pius der Zweite und sein Zeitalter*. Berlin 1856.; *Fraknoi, W.: Cardinal Johannes* i. m.; *Canedo, L. G.: Un gran español* i. m.; *Canedo, L. G.: Un Español* i. m. A legfrissebb, de csak vázlatos életrajz: *Antonio Ponz: Viajar por Extremadura*. Biblioteca Popular Extremeña. Badajoz 1983. Alapvetően Gómez Canedo és Fraknoi írásain alapul a legutóbbi összegzés magyar nyelven: *Törtei R.: Egy spanyol* i. m.

feltehetőleg 1465–1470 között. A kompozíció szerves rész egy címerkép.¹⁵⁶ Felmerült ugyan, hogy Condulmer bíboros armálisát ábrázolja (ezüst sáv azúr színű mezőben). Valószínűbb azonban, hogy Carvajal aranyozott mezőben elhelyezett fekete sávos címerét rejti a kérdéses ábrázolás. Carvajal közkeletű bíborosi megnevezése (*cardinalis de Sancto Angelo*) és a kérdéses kompozíció fő alakjának (Szent Mihály arkangyal) az összecsendése is ezt sejteti,¹⁵⁷ de erre mutat a már korábban említett elszámolás is, amelyen ott találjuk Carvajal gyűrűspecstjének lenyomatát,¹⁵⁸ amelyen hasonló címerkép látható.

A római San Marcello al Corso falai őrzik azokat a falfreskókat, amelyeken a bíboros, a kasztíliai és leóni királyok címerképei láthatók.¹⁵⁹ Egy a Bibliotheca Apostolica Vaticana által őrzött 14. században készült kódexben jól látható a bíboros címere egy tulajdonbejegyzés formájában.¹⁶⁰

Carvajal a diplomata, tanult főpap, mecénás

A képi ábrázolások alapján joggal vethető fel, hogy a bíborosra valójában mennyire illett a több kollégáját – így például Aeneas Silvio Piccolominit vagy Nicolaus Cusanust – is jól jellemző hármás leírás. Juan Carvajal esetében mindenképpen érdemes megvizsgálni, hogy tanulmányai milyen hatással voltak műveltségére.¹⁶¹

Salamanca kisugárzása vitathatatlan a későbbi bíboros életében. Az 1420-as és 1430-as években olyan személyek határozták meg szellemi közegét, mint Alonso de Madrigal („el Tostado”), Johannes de Segovia, Juan Alfonso de Benavente, Lope de Barrientos, vagy éppen Juan de Cervantes. Az egyetem jogi és teológiai fakultása is méltán híres volt, fontos támasza volt a Kasztíliai Királyságnak és a pápaságnak egyaránt. Maga Carvajal is jó példa erre a *bacca-*

¹⁵⁶ 12. kép; *Caglioti, F.*: Sui primi tempi romani d’Andrea Bregno i. m. 221., 231.: 18. kép, 232.: 20. kép.

¹⁵⁷ *Caglioti, F.*: Sui primi tempi romani d’Andrea Bregno i. m. 221.

¹⁵⁸ 10. kép.

¹⁵⁹ *Caglioti, F.*: Sui primi tempi romani d’Andrea Bregno i. m. 236., 24–25. kép.

¹⁶⁰ Rodrigo Jiménez de Rada *Cronica de España* c. munkájának másolatáról van szó. A kódex előzőkében a cím alatt olvasható a „Carvajal” szöveges tulajdoni bejegyzés, a kódex első lapjának alján pedig a bíborosi címer látható. Bibliotheca Apostolica Vaticana, MSS Lat. 2007. 1r.; *Caglioti, F.*: Sui primi tempi romani d’Andrea Bregno i. m. 237.: 26. kép. Vö.: *Juan Fernandez Valverde*: MSS de la obras históricas de Rodrigo Jimenez de Rada en la Bibliotheca Apostolica Vaticana. In: *Miscellanea Bibliothecae Apostolicae Vaticanae VII.* Hrsg. Leonard E. Boyle. Città del Vaticano 2000. 183–192.

¹⁶¹ Az eddigi munkák kevés figyelmet fordítanak a kulturális vonatkozásokra. Az első ezirányú munka Rodríguez-Moñino 2003-as írása az extremaduriai irodalom történetéről (salamancai egyetem kisugárzása, domonkos hatás Plasenciában, művei, általa alapított plasenciai iskola /grammatika, retorika/). *Antonio Rodríguez-Moñino*: *Historia Literaria de Extremadura.* (Editiones 94.) [Extremadura] 2003.

laureatusi végzettségével, illetve az Ávila egyházmegyei hivatalával és ekkori tevékenységével. A képzettségnek nagy szerepe volt abban, hogy a salamancai tudósok fontos szerepet játszottak II. János kasztíliai királynak a bázeli zsinatra küldött követei között (például Alonso de Madrigal, Alonso de Cartagena, Johannes de Segovia).¹⁶²

A kultúra, műveltség terén a korszak egyik újdonsága, a könyvnyomtatás is érdekes adalékokkal szolgálhat. Bár a korábbi kutatás irodalmi kapcsolatait vizsgálva már kitért a bíboros érdeklődésére a könyvnyomtatás iránt,¹⁶³ az érdem azonban Borsa Gedeont és Pajorin Klárát illeti, ők mutatták ki, mennyire szoros szálak fűzték Carvajalt és – mondhatjuk – barátait (Piccolomini, Vitéz János) Gutenberg találmányához.¹⁶⁴ Érdekes továbbá, hogy a spanyol bíboros 1453. áprilisi velencei tartózkodása idején környezetében találjuk Ivanics Pál császári kanonokot, Vitéz János humanista körének egyik tagját, aki később Ferrarába is a legátussal tartott.¹⁶⁵

A fentiekből logikusan következik a feltételezés, hogy Carvajal esetében is beszélhetünk a kultúra, művészet, a technika és tudomány iránti érdeklődésről. Ehhez az alapot műveltsége és kiterjedt kapcsolati hálója szolgáltatta. Könnyen szót értett más humanista tudósokkal (Nicolaus Cusanus, Piccolomini), és ez a kapcsolati háló és a személyes képzettség, sokoldalúság, soknyelvűség¹⁶⁶ tette lehetővé, hogy Carvajal is fontos legátusi megbízásokat nyerjen el birodalom, Cseh-, Lengyel- és Magyarország területén. Ennek köszönhető foglalkozhatott olyan kényes témákkal, mint a hitegység (bécsi konkordátum, 1448), vagy a huszita kérdés. Az sem véletlen, hogy Carvajal is felkarolta az egyház reformját a felügyelete alá tartozó intézményekben (Husillos, Salamanca, Alcaraz, Astorga, Ávila, Palencia, Moreruella).¹⁶⁷ A humanista érdeklődés tehát kétségtelen, ezt mutatják a könyvnyomtatás mellett a Nürnbergben Gregorius von Heimbürggal Platónról kibontakozó vita, illetve levelezése Nicolaus Cusanusszal, Picco-

¹⁶² *Rodríguez-Moñino, A.*: Historia Literaria i. m.; *Varona, A. E.* – *Bote, J. R.*: De Extremadura a Europa i. m.

¹⁶³ *Erich Meuthen*: Enea Silvio Piccolomini am 12. März 1455 aus Wiener Neustadt an Kardinal Juan de Carvajal. Gutenberg-Jahrbuch 57. (1982) 108–118.; *Martin Davies*: Juan de Carvajal and early printing: the 42-line Bible and the Sweynheim and Pannartz. The Library 6. (1996) Vol. 18. No. 3. 193–215.

¹⁶⁴ Különösen fontos Piccolominek a bíboroshoz írt 1455. március 12-i levele, amely az ún. Gutenberg-féle 42-soros Bibliáról számolt be. *Borsa Gedeon*: Vitéz János és a könyvnyomtatás. Magyar Könyvszemle 107. (1991) 1–2. sz. 113–116.; *Pajorin Klára*: A bázeli zsinat hatása Magyarországon. (Görögök, görög tudósok és a korai magyar humanizmus). Irodalomtörténeti Közlemények 115. (2011) 3–26., különösen 20–21.

¹⁶⁵ *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 14. és 3. jegyz.

¹⁶⁶ Spanyol (kasztíliai), latin, olasz, német nyelven is tárgyalóképes volt.

¹⁶⁷ Lásd *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 259–269.

lominivel, illetve Vitéz Jánoshoz fűződő kapcsolata.¹⁶⁸ De a szó igazi értelmében mégsem volt humanista: nincsenek filológia munkái, értekezései, inkább a hivatali írásbeliség jellemzi, de ebben is megjelenik a humanista gondolkodás, műveltség,¹⁶⁹ azaz összességében Carvajal legalábbis a középkor és a humanista eszmerendszer közötti átmenet egyik színes egyénisége volt.

1. táblázat

Juan de Carvajal bíboros magyarországi, nem diplomáciai jellegű intézkedései

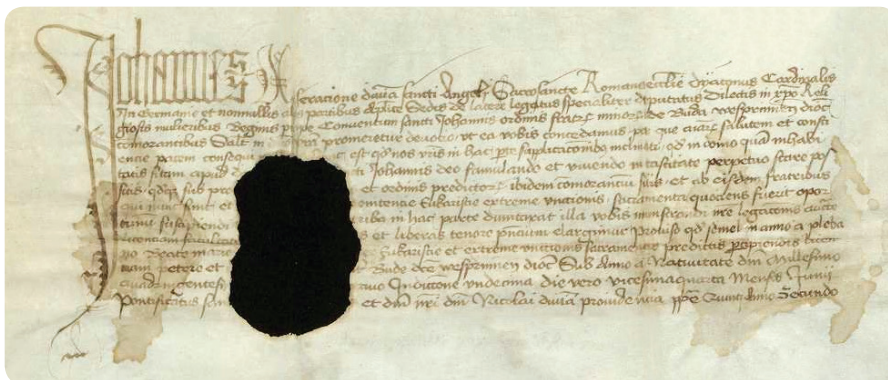
#	Idő	Tartalom	Forrás
<i>facultates</i>			
1.	1448. 02. 24.	búcsúengedély (Szeben, BMV kápolna)	DF 244 764.
2.	1456. 04. 19.	búcsúengedély (Eger, Szt. Miklós, Ágoston-rendi remeték)	<i>Nikolaus Schmitt</i> : Episcopi Agrienses fide diplomatum concinnati. I–II. Tyrnaviae 1768. II. 72–73.
3.	1457. 05. 31.	búcsúengedély (Pécs-Jakabhegy, pálosok)	DL 15 168.
4.	1458. 03. 09.	szabad gyóntatóválasztás, <i>commutatio votis</i> , hordozható oltár (János és Zsigmond, Bazini és Szentgyörgyi comes-ek, feleségeik)	DL 15 219.
5.	1458. 05. 23.	hordozható oltár (Pető Miklós és neje, ill. Pető György)	DL 93 285.
<i>egyházkormányzat</i>			
6.	1448. 06. 25.	vizitációs parancs (OFM, Esztergom, Lippa, Debrecen, Szatmárnémeti)	DF 275 502., DL 275 503.
7.	1448. 06. 25.	kolostor átszervezése (Patak, obszerváns ferencesek)	DF 275 504.
8.	1451. 06. 24.	szentségek (begina-közösség, Buda)	DL 31 145.
9.	1456. 04. 23. u.	egyházi intézmény létrehozása (Buda, Szűz Mária-társaskáptalan + egyesítés a széki OSB apátsággal)	Vetera monumenta historica i. m. II. 284–286.
10.	1458. 01. 01.	kassai plébános joghatósága a város lakosai felett	DF 269 189.
11.	1458. 03. 18. e.	szereztesi közösség reformja, exemptio (nyúl-szigeti domonkos apácakolostor)	DL 15 225.–15 227., 15 308.
12.	1460. 05. 19. u.	apátság betöltése (Goto, OCist., István OFM)	DL 15 451.

¹⁶⁸ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 269–272.; *Fraknói, W.*: Cardinal Johannes i. m. 14. és 3. jegyz.

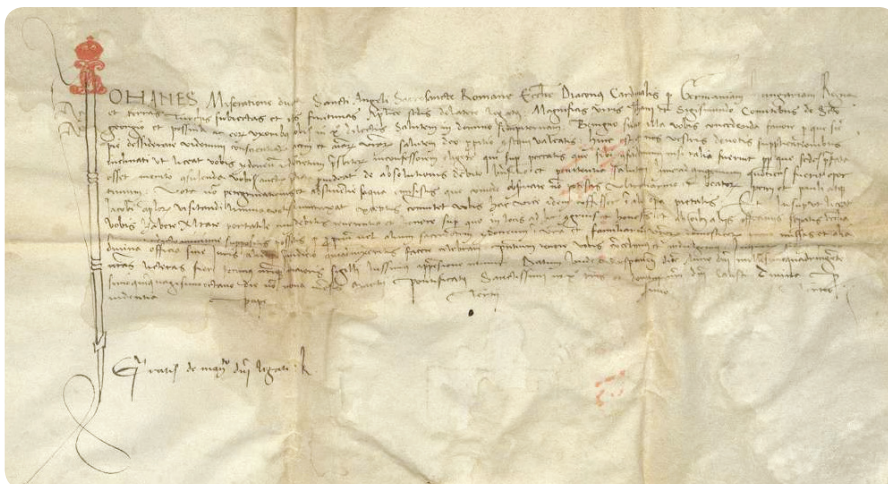
¹⁶⁹ *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 272–274.; Ezt sugallja a IV. Jenő védelmében írt munkája: *Canedo, L. G.*: Un Español i. m. 277–298. (Appendices I.)

<i>egyházi bíráskodás</i>			
13.	1456. 09. 24.	tizedper (pécsi püspök ↔ bátai apát)	Vetera monumenta historica i. m. II. 281.
14.	1456. 04. 23. u. – 1457. 06. 20. e.	zágrábi püspökség betöltése (Debrentei Tamás)	Vetera monumenta historica i. m. II. 286–287., 292–294.
15.	1458. 08. 19. u.	fellebbezés (Gorignicai Pausinger Krisztián, Zsuskó ↔ Bálint csázmai kanonok, Megyericsei Frankó)	DL 44 886.
16.	1460. 12. 20. u.	zágrábi püspökség betöltése (Debrentei Tamás vagy Csupor Demeter)	Vetera monumenta historica i. m. II. 361.
17.	1461. 01. 23. u.	fellebbezés (Gorignicai Pausinger Krisztián ↔ csázmai káptalan)	DL 103 665.
<i>egyéb</i>			
18.	1456. 05. 29.	oklevél átírás, megerősítés (helmeci plébániának tett adományok)	DL 14 492.
19.	1457. 14. 27.	átvételi elismervény (legátusi ellátmány)	DL 44 774.
20.	1457. 09. 28. e.	servitium fizetési felszólítás (Csupor Demeter, zágrábi püspök)	CVH I/9–10. 221. sz.

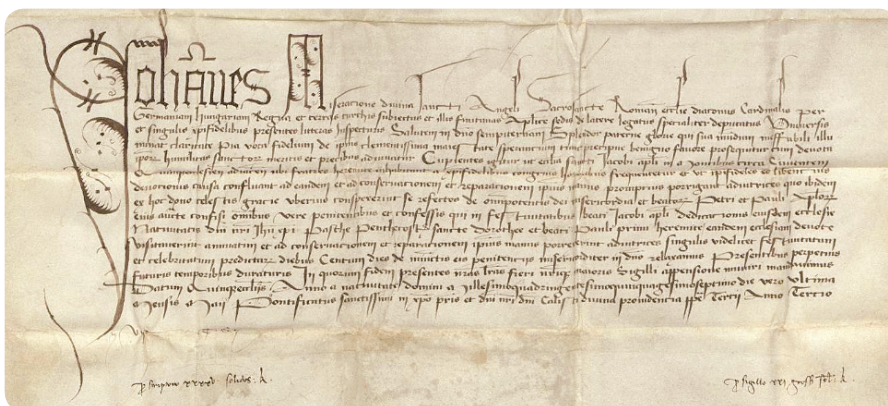
Képek

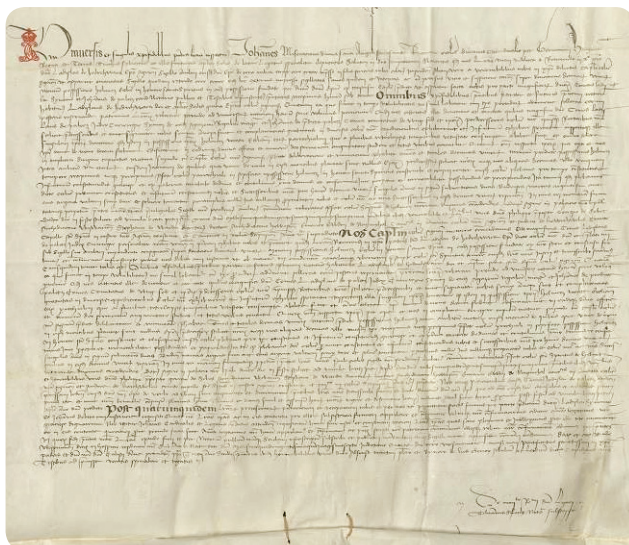
1. kép: A bíboros oklevele a budai begina közösség számára
(Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatkai Levéltár [a továbbiakban: MNL OL DL] 31 145.)

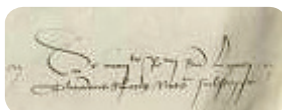
2. kép: A bíboros oklevele János és Zsigmond, Bazini és Szentgyörgyi comes-ek, feleségeik részére, 1458. március 9. (Forrás: MNL OL DL 15 219., részlet)

3. kép: A bíboros oklevele a jakabhgyei pálosoknak, 1457. május 31. (Forrás: MNL OL DL 15 168., részlet)

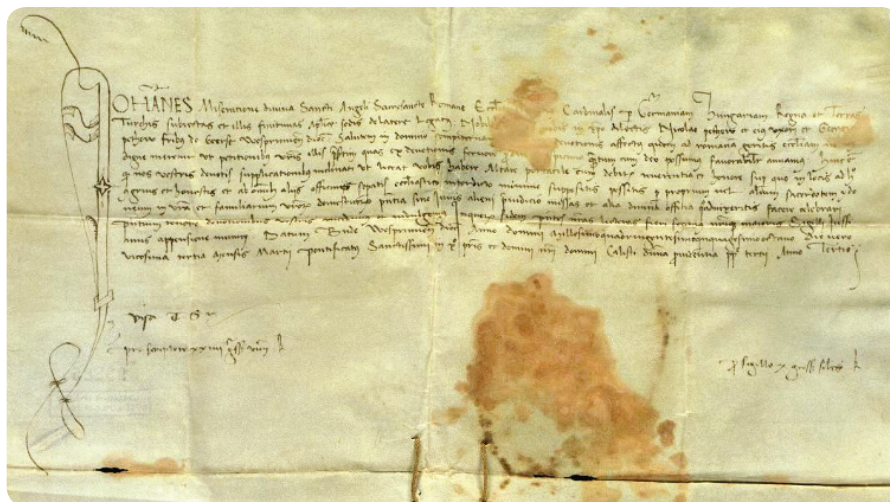
4. kép: A bíborosnak a helmei plébániának tett adományokról készült oklevélátírása, 1456. május 29.
(Forrás: MNL OL DL 14 492., részlet)

5. kép: Az írnok feltüntetése a bíborosnak a helmei plébániának tett adományokról készült oklevélátírásán, 1456. május 29. (Forrás: MNL OL DL 14 492., részlet)

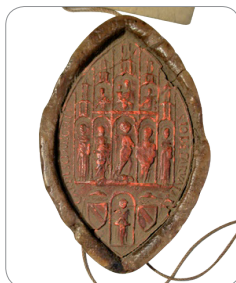
6. kép: A bíboros pecsétje a helmei plébániának tett adományokról készült oklevélátírásán, 1456. május 29.
(Forrás: MNL OL DL 14 492., részlet)

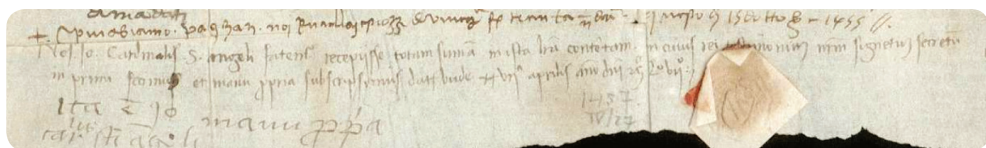
7. kép: A bíboros hordozható oltárra adott engedélye, 1458. május 23.
(Forrás: MNL OL DL 93 285., részlet)

8. kép: A bíboros függőpecsétjének töredéke a hordozható oltárra
adott engedélyen, 1458. május 23.
(Forrás: MNL OL DL 93 285., részlet)

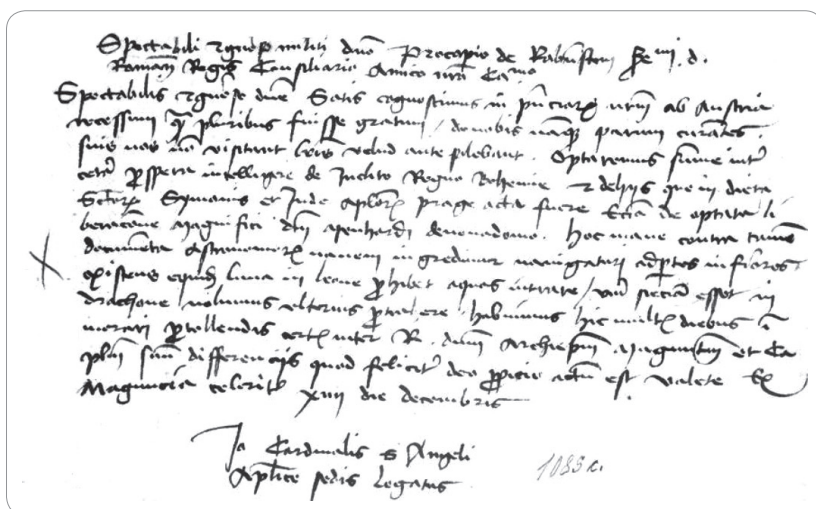

9. kép: A bíboros függőpecsétje, 1458. január 1.
(Forrás: Archív mesta Košice Archivum Secretum Fasc. C
(Parochia) Nr. 42.)

10. kép: A bíboros részére kiállított elismervényen Carvajal saját kezű aláírásával gyűrűspecsétjének lenyomatával, 1457. április 27.

(Forrás: MNL OL DL 44 774., részlet)

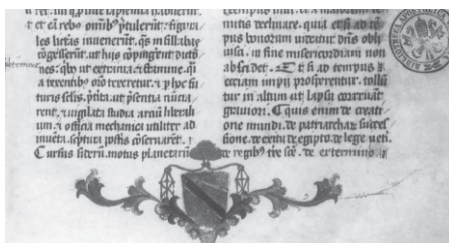

11. kép: A bíboros Procopius von Rabensteinhez intézett levele, 1449. december 14. (Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény 289 297., részlet)

12. kép: Andrea Bregno Szent Mihály arkangyal ábrázolása
Carvajal címerével

(Forrás: *Francesco Caglioti: Sui primi tempi romani d'Andrea Bregno: un progetto per il cardinale camerlengo Alvise Trevisan e un San Michele Arcangelo per il cardinale Juan de Carvajal. Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz 41. (1997) No. 3. 232.: 20. kép*)

13. kép: A bíboros címeres tulajdonbejegyzése egy 14. századi kódexben
(Forrás: *Francesco Caglioti: Sui primi tempi romani d'Andrea Bregno i. m. 237.: 26. kép a Bibliotheca Apostolica Vaticana Lat. 2007. 1r. alapján*)